

DPT: 2523 – ÖİK: 539

SEKİZİNCİ BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI

TÜTÜN VE TÜTÜN MAMULLERİ SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2000

Ö N S Ö Z

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkında 540 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, "İktisadi ve sosyal sektörlerde uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı'na, Kalkınma Planı çalışmalarında yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek" üzere sürekli ve geçici Özel İhtisas Komisyonlarının kurulacağı hükmünü getirmektedir.

Başbakanlığın 14 Ağustos 1999 tarih ve 1999/7 sayılı Genelgesi uyarınca kurulan Özel İhtisas Komisyonlarının hazırladığı raporlar, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarına ışık tutacak ve toplumun çeşitli kesimlerinin görüşlerini Plan'a yansıtacaktır. Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarını, 1999/7 sayılı Başbakanlık Genelgesi, 29.9.1961 tarih ve 5/1722 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuş olan tüzük ve Müsteşarlığımızca belirlenen Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu genel çerçeveleri dikkate alınarak tamamlamışlardır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile istikrar içinde büyümenin sağlanması, sanayileşmenin başarılması, uluslararası ticaretteki payımızın yükseltilmesi, piyasa ekonomisinin geliştirilmesi, ekonomide toplam verimliliğin artırılması, sanayi ve hizmetler ağırlıklı bir istihdam yapısına ulaşılması, işsizliğin azaltılması, sağlık hizmetlerinde kalitenin yükseltilmesi, sosyal güvenliğin yaygınlaştırılması, sonuç olarak refah düzeyinin yükseltilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmekte, ülkemizin hedefleri ile uyumlu olarak yeni bin yılda Avrupa Topluluğu ve dünya ile bütünleşme amaçlanmaktadır.

8. Beş Yıllık Kalkınma Planı çalışmalarına toplumun tüm kesimlerinin katkısı, her sektörde toplam 98 Özel İhtisas Komisyonu kurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Planların demokratik katılımcı niteliğini güçlendiren Özel İhtisas Komisyonları çalışmalarının dünya ile bütünleşen bir Türkiye hedefini gerçekleştireceğine olan inancımızla, konularında ülkemizin en yetişkin kişileri olan Komisyon Başkan ve Üyelerine, çalışmalara yaptıkları katkıları nedeniyle teşekkür eder, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın ülkemize hayırlı olmasını dilerim.

Dr. Akın İZMİRLIOĞLU
Müsteşar

VIII. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI
TÜTÜN VE TÜTÜN MAMULLERİ SANAYİİ ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU

<u>GÖREVİ</u>	<u>ADI SOYADI</u>	<u>TEMSİL ETTİĞİ KURULUŞ</u>
ÖİK Başkanı	Muzaffer ARISOY	TEKEL
Koordinatör	İhsan TÜRKER	Devlet Planlama Teşkilatı
Koordinatör	Bora KOLFAL	Devlet Planlama Teşkilatı
ÖİK Raportörü	Levent YÜCEL	Philip Morris / Sabancı

TÜTÜN ALT KOMİSYONU

<u>GÖREVİ</u>	<u>ADI SOYADI</u>	<u>TEMSİL ETTİĞİ KURULUŞ</u>
Başkan	Tokyar ERHAN	TEKEL
Raportör	Sedat MÜDERRİSOĞLU	Philip Morris / Sabancı
Üye	Haluk AKDEMİR	R.J. Reynolds
Üye	Yücel AKOVA	İGEME
Üye	Akgün ARSLANTAŞ	Tütün Ekspertleri Derneği
Üye	Mithat BAL	TZOB
Üye	Oktay BIÇAKÇIOĞLU	TEKEL
Üye	Burak BÜYÜKKUŞOĞLU	Rekabet Kurumu
Üye	Gürbüz ÇAPAN	ZMO
Üye	Celalettin ÇELİK	TEKEL
Üye	Neşe DIŞÇIOĞLU	TEKEL
Üye	Faruk GÜLPINAR	Tütün Ekspertleri Derneği
Üye	Ahmet Hamdi GÜMÜŞ	Tütün Ekspertleri Derneği
Üye	Vakıf MERCİMEK	Tütün Ekspertleri Derneği
Üye	Oğuz ÖZER	Reytek Tütün San. ve Tic. A.Ş.
Üye	Orhan ÖZET	Tütün Ekspertleri Derneği
Üye	Mahmut ÖZGENER	Ege Tütün İhracatçıları Birliği
Üye	Ömer UMUR	Ege Tütün İhracatçıları Birliği
Üye	Şahin YAVUZ	Rekabet Kurumu

TÜTÜN MAMULLERİ ALT KOMİSYONU

GÖREVİ	ADI SOYADI	TEMSİL ETTİĞİ KURULUŞ
Başkan	Cahit DÜZEL	Philip Morris / Sabancı
Raportör	Kamil YAVUZ	R.J. Reynolds
Üye	Haluk AKDEMİR	R.J. Reynolds
Üye	Akgün ARSLANTAŞ	Tütün Eksperleri Derneği
Üye	Mithat BAL	TZOB
Üye	Aydın BİRGÖL	R.J. Reynolds
Üye	Burak BÜYÜKKUŞOĞLU	Rekabet Kurumu
Üye	Yalçın CİHANGİROĞLU	TEKEL
Üye	Gürbüz ÇAPAN	ZMO
Üye	Mehmet DEĞİRMENCİ	Muğla Tarım İl Müdürlüğü
Üye	Neşe DIŞÇIOĞLU	TEKEL
Üye	Özlen EĞİLMEZ	TEKEL
Üye	Yılmaz ERYİĞİT	TEKEL
Üye	Semih GÜLEN	R.J. Reynolds
Üye	Faruk GÜLPINAR	Tütün Eksperleri Derneği
Üye	Ahmet Hamdi GÜMÜŞ	Tütün Eksperleri Derneği
Üye	Mine GÜNGÖR	TEKEL
Üye	Noyan GÜREL	Ege Tütün İhracatçıları Birliği
Üye	Şakir KARPAT	Philip Morris / Sabancı
Üye	Şahabettin KÜÇÜKYAZICI	TEKEL
Üye	Vakıf MERCİMEK	Tütün Eksperleri Derneği
Üye	Orhan ÖZET	Tütün Eksperleri Derneği
Üye	Mahmut ÖZGENER	Ege Tütün İhracatçıları Birliği
Üye	Mehmet SAYSEL	TEKEL
Üye	Ömer UMUR	Ege Tütün İhracatçıları Birliği
Üye	Şahin YAVUZ	Rekabet Kurumu
Üye	Mehmet Ali YULA	R.J. Reynolds

İÇİNDEKİLER

KONULAR	SAYFA
I. GİRİŞ	1
1.1. Sektörün Tanımı ve Sınırlanması	1
II. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR	3
2.1. Mevcut Durum	3
2.1.1. Tarihçe	3
2.1.2. Sektördeki Kuruluşlar	9
2.1.3. Mevcut Kapasite Kullanımı	14
2.1.4. Üretim	17
2.1.4.1. Üretim Yöntemi ve Teknoloji	17
2.1.4.2. Ürün Standartları	25
2.1.4.3. Birim Üretim Girdileri ve Maliyetler	25
2.1.4.4. Üretim Miktarı ve Değeri	27
2.1.5. Dış Ticaret Durumu	31
2.1.5.1. İthalat	31
2.1.5.2. İhracat	34
2.1.5.3. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyet	46
2.1.6. Fiyatlar	46
2.1.7. İstihdam	48
2.1.8. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi	48
III. ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇLAR	50
IV. PLANLANAN YATIRIMLAR	52
V. ÖNGÖRÜLEN AMAÇLARA ULAŞABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE UYGULANACAK POLİTİKALAR	54
5.1. Yasal Düzenlemeler	54
5.2. Üretim Planlaması ve Kota Uygulaması	56
5.3. Kurumsal Düzenlemeler	57
5.4. Üretici Tütünlerinin Artırma ile Satılması	58
5.5. Tütün Üretimini ve Üreticilerin Desteklenmesi	58
5.6. Yurtiçi Sigara Endüstrisindeki Kuruluşların Rekabet Edebilirlikleri	60
5.7. Sigara Endüstrisi Tesislerinin Kuruluşu	61
5.8. Tütün ve Tütün Mamulleri İthalatı	62
5.9. Tütün Mamullerine Uygulanan Verginin Yapısı	64
5.10. Araştırma-Geliştirme Çalışmaları	64
5.11. Sekizinci Beş Yıllık Plan Döneminde Alınması Öngörülen Tedbirler	65
VI. KURUM GÖRÜŞLERİ	67
6.1. Rekabet Kurumunun Görüşleri	67
6.2. Tütün Ekspertleri Derneğinin Görüşleri	67
6.3. Ziraat Mühendisleri Odasının Görüşleri	68

ISBN 975 – 19 – 2543 - 6 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 1500 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir.

I. GİRİŞ

1.1. Sektörün Tanımı ve Sınırlanması

Sektör başlıca;

- 1- Yetiştiricilik,
- 2- İşleme-bakım,
- 3- Endüstri olarak üç evrede ele alınıp incelenecektir.

Yetiştiricilik, bir başka deyişle tarımsal üretim evresinde, özetle;

- a) Tütün tohumları ekilerek fideler elde edilmektedir.
- b) Fideler tarlaya dikilmekte, büyüyen ve olgunlaşan tütün bitkisinin yaprakları kırılarak toplanmakta ve kurutulmaktadır.
- c) Kurutulmuş tütün ekiciler tarafından işlenmekte, denklenmekte, bakım altında muhafaza edilmekte ve zamanı geldiğinde satışa sunulmaktadır.

İşleme-bakım evresinde ise; ekicilerden bir tarım ürünü olarak satın alınan yaprak tütün;

- a) Genellikle el, boyut, renk, doku, koku, yaprak bütünlüğü, arıza ve hastalık durumu vb. fiziksel özelliklerine göre tasnif edilmektedir.
- b) Bazı tütün tiplerinde tasnif işlemi sırasında tütün yapraklarının sap ve damarları ayrılmaktadır (Treshing-Redrying). Ayrılan bu sap ve damarlar ezilerek sigara imalatında kullanılabilir hale getirilmektedir.

Yetiştiricilik evresi sonunda elde edilen yaprak tütün, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın "Bütün Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayii ve Endeksleri"ne göre "Ziraat, Ormancılık, Arıcılık ve Balıkçılık" bölümünde yer almakta ve aşağıdaki tasnif çerçevesinde tanımlanmaktadır.

Bölüm : 0
Ana Grup : 01
Grup : 010

Yetiştiricilik ve işleme evrelerini geçiren tütün, gümrük tarifeleri bakımından tarım ürünü sayılmaktadır. Tarım ürünü niteliğindeki yaprak tütünün GTİP (Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu) ayrıntıları aşağıda verilmektedir.

GTİP:
24.01. Yaprak tütün ve tütün döküntüleri

- 24.01.10 Tütün (sapları koparılmamış, damarı çıkarılmamış)
- 24.01.20 Tütün (tamamen veya kısmen sapları koparılmış, damarı çıkarılmış)
- 24.01.30 Tütün döküntüleri

İşleme-bakım evresini geçiren tütün yaprakları, ezilmiş tütün damar ve sapları, şişirilmiş tütün ve tabaka haline getirilmiş tütün döküntüleri (homojenize tütün) kullanılarak; sigara, puro, pipo, enfiye, tömbeki, çiğneme tütünü vb. ürünler elde edilmektedir.

Tütün mamulleri GTİP bakımından sanayi ürünü mallar kapsamındadır. Tütüne tabaka haline getirme (homojenize tütün), şişirme, harmanlama, kıyım vb. teknolojik işlemler uygulandığında, tütün, sanayi ürünü niteliği kazanmaktadır.

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın "Bütün Ekonomik Faaliyetlerin Uluslararası Standart Sanayii ve Endeksleri"ne göre tütün mamulleri, imalat sanayii bölümünde yer almakta ve aşağıdaki tasnif çerçevesinde tanımlanmaktadır.

- Bölüm : 2-3
- Ana Grup : 22
- Grup : 220

Tütün mamullerinin GTİP ayrıntıları aşağıda verilmektedir ;

GTİP:

- 24.02 Tütün veya tütün yerine geçen maddelerden yapılmış purolar, uçları açık purolar, sigarillolar, sigaralar
- 24.02.10 Tütün içeren purolar, uçları açık purolar
- 24.02.20 Tütün içeren sigaralar
- 24.02.90 Diğerleri
- 24.03 Diğer mamul tütün ve mamul tütün yerine geçen maddeler, homojenize veya yeniden tertip edilmiş tütün, tütün hülasa ve salçaları
- 24.03.10 İçilen tütün (herhangi bir oranda tütün yerine geçen maddeleri içersin veya içermesin)
- 24.03.11 Homojenize veya yeniden tertip edilmiş tütün
- 24.03.99 Diğerleri

II. MEVCUT DURUM VE SORUNLAR

2.1. Mevcut Durum

2.1.1. Tarihçe

Tütünün anavatanı Amerika Kıtasıdır. Dünya Amerika kıtasının keşfiyle tütünü tanımış ve tütün bu kıtadan önce Avrupa'ya getirilmiş, daha sonra buradan bütün dünyaya yayılmıştır.

Tütün anavatanında, başlangıçta dini törenlerde tütsü olarak kullanılmış, daha sonra çeşitli usullerle tütürülmeye başlanmıştır. Avrupa'da ve götürüldüğü diğer ülkelerde ise önceleri bir süs ve şifa bitkisi olarak tanınmıştır. Daha sonraları pipo, puro, nargile, enfiye, çiğneme tütünü ve sigara şeklinde, keyif verici olarak kullanılmaya başlanmıştır. Keyif verici özelliğinden ötürü, zamanla tütün kullanımı bütün dünyaya yayılmıştır.

Tütün; mısır bitkisinin yapraklarına sarılarak puro şeklinde ve kıyıldıktan sonra bir tütün yaprağı içerisine konularak sigara şeklinde kullanılmıştır. 18. yüzyıl ortalarında Brezilya'da kıyılmış tütünler bir kağıda sarılmak suretiyle *Papelitos* ismiyle piyasaya sunulmuştur.

Bugün dünyada yılda yaklaşık olarak 6,5 - 8,0 milyon ton kadar tütün üretilmektedir. Bu tütünler kurutulmaları sırasında uygulanan yöntemlere göre tasnif edilmekte, isimlendirilmektedir.

- **Sun-cured:** Güneşte kurutulan tütünlerdir. Oriental, semi-oriental, light sun-cured, dark sun-cured olarak alt gruplara ayrılmaktadır. Ülkemizde oriental tip tütünlerin yetiştiriciliği yapılmaktadır.
- **Air-cured:** Kısmen ya da tamamen kapalı mekanlarda, hava ile kurutulan tütünlerdir. Light air-cured, dark air-cured olarak ayrılmaktadır. Burley, light air-cured grupta yer alan bir tütündür.
- **Flue-cured:** Bir ısı kaynağından yararlanılarak elde edilen sıcak havanın kullanılmasıyla kurutulan tütünlerdir. Virjinya bu grupta yer almaktadır.
- **Fire-cured:** Ateşte kurutulan tütünlerdir. Enfiye, çiğneme tütünü ve bir kısım pipo tütünleri bu grupta yer almaktadır.

Dünya tütün üretim durumu Tablo-1, 2, 3 ve 4'de verilmektedir.

TABLO 1 - TÜTÜN ÇEŞİTLERİ İTİBARIYLA DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİ

BİRİM:TON

YILLAR	FLUE-CURED	BURLEY	DARK AIR VE SUN CURED	ORIENTAL	DİĞERLERİ	T O P L A M
1995	3.802.002	757.007	1.076.482	496.392	223.104	6.354.987
1996	4.784.574	834.526	897.261	585.785	207.659	7.309.805
1997	5.291.675	943.443	909.192	657.293	251.225	8.052.828
1998	4.287.132	949.172	907.413	702.733	220.425	7.066.875

KAYNAK: U.S.D.A. FT. 12-95, 6-96, 6,97, 7-98

TABLO 2 - DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİ, İTHALATI, İHRACATI, TÜKETİMİ VE YILBAŞI STOKLARI

BİRİM:TON

YILLAR	ÜRETİM	İTHALAT	İHRACAT	TÜKETİM	YILBAŞI STOK
1995	6.354.987	1.780.927	1.795.312	6.304.244	6.527.411
1996	7.309.805	1.953.627	2.035.825	7.124.828	5.991.430
1997	8.052.828	1.968.576	2.057.072	6.403.881	5.757.205
1998	7.066.875	1.897.770	1.956.266	6.288.173	7.047.804

NOT: İthalat - İhracat rakamları arasındaki farklar bazı ülkeler tarafından yapılan re-eksportlardan ve yapılan ithalatın tüketim için çekilip çekilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAK: U.S.D.A. FT. 7-95, 12-95, 6-96, 7-96, 7-97, 7-98, 7-99, 10-99

TABLO 3 - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜTÜN ÜRETİCİSİ BAŞLICA ÜLKELERİN TÜTÜN ÜRETİM MİKTARLARI VE DÜNYA TÜTÜN ÜRETİMİ İÇİNDEKİ PAYLARI

ÜLKELER	1995		1996		1997		1998	
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Çin	2.317.700	36,47	3.076.000	42,08	3.390.000	42,10	2.524.500	35,72
Hindistan	587.100	9,24	562.750	7,70	623.700	7,75	635.000	8,99
ABD	575.380	9,05	688.258	9,42	810.154	10,1	696.116	9,85
Brezilya	398.000	6,26	439.000	6,01	576.600	7,16	442.500	6,26
Türkiye	204.440	3,22	230.949	3,16	302.008	3,75	258.811	3,66
Endonezya	171.400	2,70	177.000	2,42	184.300	2,29	175.631	2,49
Zimbabve	209.042	3,29	207.767	2,84	192.107	2,39	212.050	3,00
İtalya	124.492	1,96	130.590	1,79	131.410	1,63	132.000	1,87
Yunanistan	131.875	2,08	131.000	1,79	132.450	1,64	132.000	1,87
Malavi	130.686	2,06	142.262	1,95	158.615	1,97	142.300	2,01
Arjantin	79.010	1,24	98.200	1,34	123.200	1,53	117.300	1,66
Pakistan	80.917	1,27	80.760	1,10	86.279	1,07	90.450	1,28
TOPLAM	5.010.042	78,84	5.964.536	81,60	6.710.823	83,37	5.558.658	78,66
Diğerleri	1.344.945	21,16	1.345.269	18,40	1.342.005	16,63	1.508.217	21,34
DÜNYA TOPLAMI	6.354.987	100,00	7.309.805	100,00	8.052.828	100,00	7.066.875	100,00

KAYNAK : U.S.D.A. FT.6-97, FT.7-98,FT.7-99 Türkiye, TEKEL Kayıtları

TABLO 4 -1995-1998 YILLARI ARASINDA ORIENTAL TÜTÜN ÜRETİCİSİ BAŞLICA ÜLKELERİN ORIENTAL TÜTÜN ÜRETİM MİKTARLARI VE DÜNYA ORIENTAL TÜTÜN ÜRETİMİ İÇİNDEKİ PAYLARI

ÜLKELER	1995		1996		1997		1998	
	(Ton)	(%)	(Ton)	(%)	(Ton)	(%)	(Ton)	(%)
Türkiye	199.434	40,18	224.962	38,40	295.506	44,96	251.109	35,73
Yunanistan	85.000	17,12	83.500	14,26	83.500	12,70	82.800	11,78
Bulgaristan	16.339	3,29	33.392	5,70	33.392	5,08	65.359	9,30
Moldavya	24.366	4,91	23.913	4,08	23.913	3,64	32.608	4,64
Makedonya	-	-	30.000	5,12	30.000	4,56	30.000	4,27
Kırgızistan	19.000	3,83	30.000	5,12	30.000	4,56	30.000	4,27
Çin	15.000	3,02	20.000	3,42	20.000	3,04	25.000	3,55
Özbekistan	22.000	4,43	24.700	4,22	24.700	3,76	23.300	3,32
Pakistan	10.553	2,13	14.101	2,41	14.101	2,15	17.030	2,42
Tayland	9.000	1,81	12.500	2,13	12.500	1,90	15.500	2,21
İran	12.500	2,52	12.500	2,13	12.500	1,90	12.500	1,78
İtalya	11.083	2,23	11.271	1,92	11.271	1,72	12.343	1,76
TOPLAM	424.275	85,47	520.839	88,91	591.383	89,97	597.549	85,03
Diğerleri	72.117	14,53	64.946	11,09	65.910	10,03	105.184	14,97
DÜNYA TOPLAMI	496.392	100,00	585.785	100,00	657.293	100,00	702.733	100,00

KAYNAK : U.S.D.A. FT. FT.6-97, FT.7-98 Türkiye TEKEL Kayıtları
(-) Veri Mevcut Değildir.

Tütün, 17. yüzyıl başlarında, İngiliz ve Venedikli gemiciler aracılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'na gelmiştir.

İmparatorluk sınırları içinde ilk defa 1687 tarihinde, Makedonya'da tütün yetiştirilmeye başlanmıştır. Daha sonraları üretim giderek yaygınlaşmıştır. Yetiştiriciliğe gösterilen özen, uygulanan tarımsal yöntemler ve kaliteyi olumlu etkileyen ekolojik faktörlerin

varlığı; uzun yıllar dünya pazarlarında yüksek kalitesi ile Türk tütününü olarak şöhret kazanmış oriental Türk tütünlerinin doğmasının başlıca sebepleri olarak görülmektedir.

Türkiye, oriental tütün yetiştiriciliği yapan ülkelerin başında yer almakta ve dünyadaki oriental tütünün yaklaşık yüzde 35-40'ını üretmektedir.

Dünyada üretimi yapılan tütünün çok büyük bir bölümü sigara imalatında, geri kalanı ise (puro, pipo, vb.) diğer tütün mamullerinin imalinde kullanılmaktadır.

Sigaralar aşağıdaki şekilde tasnif edilmektedir:

- Oriental tütünlerin harmanlanması ile üretilen *Oriental* tip sigaralar.
- Flue-Cured tütünlerin kendi aralarında harmanlanması suretiyle elde edilen *İngiliz* tip sigaralar.
- Kara tütünlerden üretilen *Fransız* tip (Gitanes vb.) sigaralar.
- Flue-cured, Burley ve Oriental tütünlerin harmanlanması suretiyle imal edilen *Amerikan Blend* veya *Blended* sigaralar. Bu sigaraların harmanına şişirilmiş tütün, tabaka haline getirilmiş, (homojenize veya reconstitue) tütün döküntüleri, ezilerek işlem görmüş tütün sap ve damarları yanında ayrıca tat ve aroma kazandırmak amacıyla sos vb. katkı maddeleri ilave edilmektedir.

Dünyada ulaşım ve taşımacılık kolaylıklarının artması, haberleşmenin yaygınlaşması ve ticaretteki gümrük vb. engellerin kaldırılması ölçüsünde ve tüketicilerin tercihleri doğrultusunda, yerel tip sigaraların tüketimi genel olarak azalmakta ve Amerikan Blend sigaraların talebi artmaktadır.

Tütünün ve özellikle tütün mamullerinin üretim ve ticareti birçok ülkede uzun yıllar boyunca devlet monopolü altında yürütülmüştür. Bu ülkelerin bir çoğunda, sonraki dönemlerde monopol kısmen veya tamamen kaldırılmıştır.

Tütün, Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1862 yılında devlet monopolü altına alınmıştır.

- 1884 yılında bu monopolün işletme imtiyazı REJİ idaresine verilmiştir.
- 1923 yılında Cumhuriyet Hükümeti REJİ'nin bu imtiyazını iptal etmiştir.
- 26.05.1925 tarih ve 558 sayılı Kanunla tütün ve tütün mamulleri devlet inhisarı altına alınmıştır.
- 07.06.1926 tarih ve 907 sayılı 05.06.1930 tarih ve 1701 sayılı 10.06.1938 tarih ve 1177 sayılı kanunlarla bu inhisar (monopol) uygulaması devam ettirilmiştir.
- 28.05.1986 tarih ve 3291 sayılı kanun ve daha sonraki tarihlerde yapılan düzenlemelerle tütün mamullerinin üretim, dağıtım ve pazarlamasındaki monopol kaldırılmıştır.

Ülkemizde sigara üretimine 17. yüzyılda, önce küçük atölyelerde başlanmıştır. İlk üretim tesisleri; İstanbul-Cibali (1884), İzmir (1884), Adana (1885) ve Samsun'da (1887)

kurulmuştur. Malatya Sigara Fabrikası 1939 yılında, Bitlis Sigara Fabrikası ise 1940 yılında üretime başlamıştır.

Bu tesislerin kurulduğu ilk yıllarda, genellikle el imalatına dayalı olarak, kıyılmış, paketlenmiş tütün ile bir miktar da sigara üretimi yapılmaktaydı.

Cumhuriyet dönemindeki ilk önemli sigara üretim tesisi 1969 yılında üretime geçen İstanbul-Maltepe sigara fabrikasıdır.

TEKEL daha sonra Tokat sigara fabrikasını (1984) ve nihayet Samsun Balıca (1997) sigara fabrikasını devreye sokmuştur. TEKEL bir taraftan yeni tesisleri devreye sokarken diğer taraftan mevcut tesislerin teknolojilerini ve makine-teçhizatını yenilemiştir. TEKEL sigara fabrikalarından Adana 1976 yılında, Malatya 1978 yılında ve İstanbul-Maltepe sigara fabrikası ise 1993 yılında yenilenmiştir.

1983 yılında Bitlis'te, hisselerinin çoğunluğu Rothmans şirketine, azınlık hisseleri ise Bitlis'teki girişimcilere ait, yapacağı üretimi ihraç etmek kaydıyla, BEST (Bitlis Entegre Tütün Sanayii) kurulmuştur.

1988 yılında Rothmans'ın BEST AŞ.'deki hisselerin %25'ini TEKEL satın alarak bu şirkete ortak olmuştur.

Kuruluşundan itibaren bir süre, Türkiye'den yurt dışına yaprak tütün gönderilmek ve burada başka tütünlerle harmanlanarak kıyılan tütün Bitlis'e getirilmek suretiyle imal edilen BEST markalı, harmanlı sigara yurt içi piyasada satılmıştır.

BEST 1997 yılında üretim tesislerini TEKEL'e satarak faaliyetten çekilmiştir.

Ülkemizde 1960'lı yıllara kadar TEKEL'in sadece filtresiz sigara ürettiği görülmektedir. 1958'li yıllardan sonra filtreli sigara üretimine başlanmış, piyasada oluşan talep nedeniyle filtreli sigara üretimi hızla artarken filtresiz sigara üretimi azalmıştır.

1970'li yılların sonlarında ülkemizin döviz darboğazı içinde kalması nedeniyle sigara üretim tesislerinde ihtiyaç duyulan bazı malzeme ve yedek parça tedarik edilememiştir. Ayrıca bazı sosyal sebeplerle kapasite kullanımında güçlükler doğmuştur. Özellikle bu sebeplerden ötürü yurtiçi sigara üretimi azalmış, talep karşılanamaz olmuştur. İç piyasa talebini karşılamak için Türkiye'den tütün götürülerek Bulgaristan ve Yugoslavya'da fason sigara üretimine gidilmiştir. Bu güçlüklerin giderilmesinden sonra fason üretime son verilmiştir.

1960'lı yıllarda iç piyasada fevkalade sınırlı miktarlarda görülen yabancı sigaralar 1970'li yıllardan sonra Türkiye'ye resmi olmayan yollardan girmeye başlamıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde ise bu sigaraların iç piyasada tanınır ve aranır olmaya başladıkları görülmektedir.

TEKEL 1983 yılından itibaren bazı yabancı sigaraları ithal etmeye başlamıştır. Daha sonra bu yabancı tip sigaraları yurt içinde üretmek üzere hazırlığa geçilmiştir.

Yapılan hazırlıkların sonucunda Tokat Sigara Fabrikası'nda Amerikan Blend karakterde ilk yerli üretim olarak TEKEL 2000 markasının üretimine başlanmıştır.

Tütün mamullerinin üretim-dağıtım ve satışında devlet tekelinin kaldırılmasından (1986) ve özellikle bu doğrultuda daha ileri birtakım düzenlemelerin (1991) yapılmasından sonra, uluslararası sigara üreticisi firmalardan bazıları Türkiye'de sigara üretmek üzere yatırıma yönelmiştir.

Bu doğrultuda yatırıma başlayan Philip Morris, Sabancı Holding ortaklığı ile 1993'te *Torbalı'da Philsa'yı* kurmuş ve *R.J. Reynolds* da aynı yıl yine Torbalı'da kurduğu tesiste üretime geçmiştir.

Üretime başlayan özel firmalar başlangıçta uluslararası piyasalarda ün yapan markalarını üretmişler, sonraki yıllarda üretimlerini çeşitlendirmeye ve bu arada daha düşük fiyat kategorisindeki sigaralar ve light sigaraları da üretmeye yönelmişlerdir.

TEKEL de bu trende cevap vermiş ve aynı doğrultuda imalata geçerek, daha ekonomik fiyatlı TEKEL 2001'i piyasaya sunmuştur.

Philsa oriental sigara üretimine girmemiş, RJR ise Ege markası ile bu piyasada pay aramıştır.

İç piyasada TEKEL ve özel sektör sigara üreticisi firmalar üretim faaliyetlerini sınırlı rekabet şartlarında sürdürmektedirler. Özel sektör mevcut yatırım, makine, teçhizat ve teknolojileri ile AB ve diğer gelişmiş ülke teknolojileri ile rekabet edebilecektir, TEKEL ise tesislerinde yapmakta olduğu yenileme çalışmaları ile rekabet şartlarına hazırlanmaktadır.

Bazı tüketiciler daha ucuz olması ve/veya öteden beri süregelen alışkanlıklarından ötürü filtresiz sigaraları tercih etmektedirler. Genellikle düşük devirli eski tip makinalarda filtre takma işlemi yapılmadan üretilen filtresiz sigaraların tüketimi dünyada ve Türkiye'de her yıl giderek azalmaktadır.

2.1.2. Sektördeki Kuruluşlar

Başlıca ekiciler ve alıcılar tütün yetiştiriciliği ve üretimiyle uğraşmaktadırlar.

Türkiye'de tütün üretimi genellikle aile işletmeciliği şeklinde, ekici başına ortalama 4,5 dekar kadar olan tütün ekim alanlarında, aile fertlerinin bizzat çalışmaları suretiyle yapılmaktadır.

Tütün yetiştiriciliği yapan ekicilerin sayıları, Tablo-5'de ve ekici başına ortalama tütün ekim alanı ise Tablo-6'da gösterilmektedir.

TABLO 5 - BÖLGELERE GÖRE EKİCİ ADETLERİ

ÜRÜN YILI	EGE	MARMARA	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU	TOPLAM
1990	312.731	21.768	101.671	13.151	72.631	521.952
1991	285.980	11.318	93.448	12.436	65.179	468.361
1992	320.047	17.160	98.699	13.842	76.637	526.385
1993	325.099	17.400	96.421	14.362	90.641	543.923
1994	291.436	15.373	85.853	17.387	84.249	494.298
1995	308.491	15.836	94.805	20.176	110.708	550.016
1996	302.759	14.368	90.286	21.615	117.643	546.671
1997	300.756	16.379	91.107	27.790	124.348	560.380
1998	334.117	15.886	97.482	28.634	145.944	622.063

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 6 - EKİCİ AİLE BAŞINA ORTALAMA EKİM ALANI (metrekare)

YILLAR	EGE	MARMARA	KARADENİZ	DOĞU	G.DOĞU	ORTALAMA
1995	4.110	3.350	3.592	2.477	3.452	3.810
1996	4.871	4.208	4.000	3.461	3.472	4.355
1997	6.699	4.471	4.450	3.087	5.135	5.751
1998	4.731	4.510	4.197	2.417	4.474	4.475

Tütün alıcıları ise başlıca TEKEL ve özel sektör firmalarıdır.

Türkiye'de üretilen oriental tütünün en büyük alıcısı TEKEL'dir. TEKEL sigara markalarının harman ihtiyaçları için (idare) ve Bakanlar Kurulu kararıyla kendisine verilen görev gereği, devlet nam ve hesabına (destekleme) tütün satın almaktadır.

Ülkemizde, 1998 yılı itibariyle toplam 15 adet özel sektör firması piyasalardan fiilen tütün alımı yaparak tütün ticareti ile uğraşmaktadır. 1998 ürün yılında üretilen ve 1999 yılı içinde alımı yapılan 252 bin ton tütünün 186 bin tonunu TEKEL, 66 bin tonunu tüccarlar satın almıştır. TEKEL'in satın aldığı 186 bin ton tütünün yaklaşık 137 bin tonluk bölümü destekleme görevi kapsamında iken, yaklaşık 49 bin tonluk bölümü ise üretim ihtiyaçları için alınmıştır.

Tütün ticareti yapmak üzere kurulmuş ve 1998 yılı itibariyle kayıtlı olarak görünen 107 firmadan 31'i Ege Bölgesi Sanayii Odası'na kayıtlıdır. Bu firmalardan fiilen tütün alımı yaparak faaliyette bulunanların sayısı Tablo-7'de verilmektedir. Tütün ticareti ile meşgul olan firmaların sayısı; firmalar arası birleşmeler ve bir kısım firmanın faaliyetten çekilmesi sebebiyle giderek azalmaktadır.

TEKEL ve tütün tüccarları ekicilerden satın aldıkları yaprak tütünleri, işlemeye tabi tutarak fiziksel kalite özelliklerine göre tasnif eder, denk haline getirirler. Denklenen tütünler fermantasyon ve muhafaza için uygun şartlara sahip bakım depolarında, satışa sunulana veya kullanılabilece kadar bekletilirler.

TEKEL'e ve özel sektör firmalara ait tütün işleme ünitelerinin, bölgeler itibariyle dağılımı ve bu ünitelerde çalışan personel sayısı Tablo-8'de gösterilmektedir. Özel sektör firmalarının tütün işleme hizmetlerinde taşıeron aracılığı ile yararlandıkları işçi varlığı bu işleme ünitelerinin personel sayısına dahil edilmek suretiyle tabloda gösterilmiştir.

TABLO 7 - YILLAR İTİBARIYLA FİİLEN TÜTÜN ALIMI YAPAN TÜTÜN TÜCCARLARI

YILLAR	FİRMA SAYISI
1991	30
1992	28
1993	25
1994	25
1995	22
1996	21
1997	19
1998	15

TABLO 8 - TÜTÜN İŞLEME ÜNİTELERİ (1998)

KURULUŞ	BÖLGELER	İŞLEME TESİSİ	PERSONEL
TEKEL	EGE	4	1487
"	MARMARA	6	169
"	KARADENİZ	11	1695
"	DOĞU	2	217
"	G.DOĞU	13	1722
TEKEL TOPLAM		36	5290

TEKEL, aşırı stok miktarlarına ulaşan destekleme tütününü uzun yıllar muhafaza etmek zorunda kalmaktadır. Bu zorunluluktan dolayı TEKEL oldukça geniş ve yaygın bir bakım deposu varlığı edinmiştir.

Türkiye'nin ve TEKEL'in tütün stok miktarları Tablo-9 ve 10'da verilmektedir.

TABLO 9 - TÜRKİYE'NİN YIL SONLARI İTİBARIYLA 1995-1998 YILLARINDAKİ İŞLENMİŞ VE İŞLENMEMİŞ TÜTÜN STOKLARININ TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK DAĞILIMI

TARİH	TEKEL			ÖZEL SEKTÖR			TOPLAM		
	MİKTAR (Ton)	DEĞİŞİM (%)	PAYI (%)	MİKTAR (Ton)	DEĞİŞİM (%)	PAYI (%)	MİKTAR (Ton)	DEĞİŞİM (%)	PAYI (%)
31.12.1995	443.950	-12	86	74.146	21	14	518.096	-9	100
31.12.1996	337.161	-24	81	81.657	10	19	418.818	-19	100
31.12.1997	283.249	-16	76	89.386	9	24	372.635	-11	100
31.12.1998	370.577	31	81	87.590	-2	19	458.167	23	100

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

TABLO 10 -31.12.1998 İTİBARIYLA TEKEL STOKLARININ BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI

BÖLGE	31.12.1998 STOKLARI	
	(KG)	(%)
EGE	147.202.935	39,72
MARMARA	6.767.987	1,83
KARADENİZ	51.454.046	13,89
DOĞU	25.617.400	6,91
GÜNEYDOĞU	139.535.398	37,65
TOPLAM	370.577.766	100,00

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

TEKEL'in bölgeler itibariyle tütün bakım deposu sayısı dağılımı ve bu depolarda çalışan personel sayısı Tablo-11'de verilmiştir.

TABLO 11 - TEKEL'İN TÜTÜN BAKIM DEPOLARI

KURULUŞ	BÖGELER	DEPO SAYISI	DEPO ALANI (M2)	PERSONEL
TEKEL	EGE	302	628.045	3.687
"	MARMARA	82	147.393	2.397
"	KARADENİZ	229	382.360	597
"	DOĞU	23	56.586	2.457
"	G.DOĞU	130	551.370	385
TOPLAM		766	1.765.754	9.523

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

Yetiştiricilik ve işleme-bakım evrelerinden sonra tütün; teknolojik işlemlere tabi tutularak tütün mamulleri halinde piyasaya sunulmaktadır.

Türkiye'de tütün endüstrisinde faaliyet gösteren kuruluşlar; TEKEL, Philsa ve RJR 'dir.

TEKEL, sermayesinin tamamı devlete ait, KİK statüsünde bir kuruluştur.

TEKEL bünyesinde yönetim, idari, teknik ve destek birimleri yanısıra 5 ayrı müessese ve bağlı taşra birimleri mevcuttur:

- Yaprak Tütün İşletmeleri ve Ticareti Müessesesi: Ekiciden yaprak tütünün satın alınması, işlenmesi, bakımı ve destekleme kapsamında alınan tütünlerin satış işlerini yapar.
- Sigara Sanayii İşletmeleri Müessesesi: Tütün mamullerinin üretimi yapmaktadır.
- Tuz Sanayii İşletmeleri Müessesesi
- Alkollü İçkiler Sanayii Müessesesi
- Pazarlama ve Dağıtım Müessesesi: TEKEL'in bütün ürünlerinin dağıtım ve pazarlamasını yapmaktadır.

TEKEL sigara ve ayrıca puro, tömbeki vb. tütün ürünlerini imal etmektedir.

Sektörde yer alan diğer üretici özel sektör firmaları Philsa ve RJR ise sadece sigara üretmektedir.

Philsa'nın sermayesinin yüzde 75'i ve RJR'nin sermayesinin ise yüzde 100'ü yabancı sermayedir.

TEKEL'in ve özel sektör üretici firmaların sigara fabrikaları ve bu fabrikaların personel sayıları Tablo-12'de gösterilmektedir. Özel sektör sigara fabrikalarında taşeron aracılığıyla hizmet veren işçiler toplam personel sayısına dahil edilmiştir.

TABLO 12 - SİGARA FABRİKALARI VE ÇALIŞAN İŞÇİ SAYILARI (1998)

KURULUŞ	SİGARA FABRİKASI	İŞÇİ SAYISI
TEKEL	ADANA	839
TEKEL	BİTLİS	276
TEKEL	İSTANBUL	1395
TEKEL	İZMİR	619
TEKEL	MALATYA	923
TEKEL	SAMSUN	746
TEKEL	TOKAT	1373
PHİLSA	TORBALI	715
RJR	TORBALI	404
TOPLAM		7290

2.1.3. Mevcut Kapasite Kullanımı

Ülkemizde yaklaşık 20 milyon hektar kadar arazi tarıma elverişlidir. Bu arazinin kır ve kır taban olarak 3 milyon 200 bin hektarı tütün yetiştiriciliğine açıktır. Ayrıca, bu miktarın dışında kalan, yaklaşık 534 bin hektar genişliğindeki taban arazi de tütün ekimine serbest görünmektedir. Ancak taban arazide tütün ekimine artık izin verilmemektedir.

Tütün yetiştiriciliğine açık alanların bölgeler itibariyle dağılımı ve bu alanların ne kadarında tütün üretimi yapılmakta olduğu Tablo-13'de gösterilmektedir.

TABLO 13 - TÜTÜN ÜRETİMİNE SERBEST ARAZİ ve KULLANIMI

BÖLGELER	Kır (ha)	Kır taban (ha)	Toplam (ha)	Fiili Üretim Alanı (ha)	Kullanım Oranı (%)
EGE	540.020	359.573	899.573	158.059	17,6
MARMARA	118.217	164.231	282.448	7.165	2,5
KARADENİZ	239.523	170.233	409.756	40.909	10,0
DOĞU	231.750	173.000	404.750	6921	1,7
G.DOĞU	401.130	825.098	1.226.228	65.293	5,3
TOPLAM	1.530.640	1.692.115	3.222.755	278.347	8,6

Yabancı tip flue-cured tütünler kurutma kamaralarında, Burley tütünler ise kurutma hangarlarında kurutulmaktadır.

Ekicilerden satın alınan tütünlerin işlendiği TEKEL'e ait işleme ünitelerinin kapasiteleri ve kapasite kullanım durumları Tablo-14 ve 15'de verilmektedir.

TABLO 14 - TÜTÜN İŞLEME ÜNİTELERİNİN KAPASİTE DURUMU (1998)

KURULUŞ	Bölgeler	Ton (Ay)	Ton (Yıl)	Fiili İşl.Tütün.(Ton)	K.K. Oranı (%)
TEKEL	Ege	5020	28.250	24.660	87.27
TEKEL	Marmara	252	2772	2.623	94.64
TEKEL	Karadeniz	2223	24.453	20.594	84.22
TEKEL	Doğu	260	2860	2.937	102.69
TEKEL	G.Doğu	3125	34.374	28.324	82.40
TEKEL TOPLAMI		10.880	92.710	79.138	85.36

TABLO 15 - TEKEL İŞLEME KAPASİTE DURUMU

BÖLGELER	KAPASİTE		YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	K.K.O.	BİRİMİ	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
EGE	50	TON	131,79	116,92	98,08	87,27	-14,9	-18,8	-10,8
MARMARA	100	TON	97,74	128,90	95,83	94,64	31,2	-33,1	-1,2
KARADENİZ	100	TON	79,84	80,33	81,92	84,22	0,5	1,6	2,3
DOĞU	100	TON	157,14	102,91	122,04	102,69	-54,2	19,1	-19,4
GÜNEYDOĞU	100	TON	113,06	107,85	84,72	82,40	-5,2	-23,1	-2,3

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

NOT: Ege Bölgesinde işletmelerin çalışma süresi 6 ay olarak alınmıştır.

İşleme üniteleri kapsamında ele alınabilecek, TEKEL'e ait Diyarbakır'da ve özel sektör firmasına ait İzmir'de kurulmuş bulunan toplam iki adet treshing-redrying tesisi bulunmaktadır.

Bu ünitelerde, özellik taşıyan bazı tip tütünler yaprakları damar ve saplarından ayrılmak suretiyle işlenmekte, endüstrideki kullanım özelliklerine göre kalite kategorilerine ayrılmaktadır.

TEKEL'e ve özel sektöre ait sigara fabrikalarının 1998 yılı itibariyle dağılımı, imalat makinalarının sayıları, devirleri ile üretim kapasiteleri Tablo-17'de , kapasite kullanım oranları ise Tablo-8'de gösterilmektedir.

TABLO 17 - SİGARA FABRİKALARININ MAKİNA VARLIĞI VE ÜRETİM KAPASİTELERİ (1998)

Kuruluş	Yeri	Sigara Tipi	Kapasite (Bin Adet/Yıl)
TEKEL	Adana	Filtreli	12.543.401
"	Bitlis	Filtresiz	491.000
"	"	Filtreli	1.900.000
"	İstanbul	"	23.844.067
"	İzmir	Filtresiz	2.255.000
"	"	Filtreli	2.639.000
"	Malatya	"	14.992.703
"	Samsun	"	12.097.868
"	Tokat	"	25.976.838
TEKEL TOPLAM			96.739.877
PHILSA	Torbalı	"	27.933.600
RJR	Torbalı	"	23.000.000
GENEL TOPLAM			147.673.477

TABLO 18 - TÜTÜN MAMULLERİ ÜRETİM KAPASİTESİ ve KKO

Tütün Mamulü	KAPASİTE VE KKO (Milyon adet-ton/yıl)				YILLIK ARTIŞLAR (%)			
	Yıllar	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Filtreli Sigara	Kapasite	117.746	127.865	132.918	144.498	9	4	9
	KKO	81	81	83	83	-	2	1
Filtresiz Sigara	Kapasite	7.007	4.907	6.477	3.437	-30	32	-47
	KKO	76	62	41	55	-19	-33	35
Tatlı-Sert Tütün	Kapasite	500	240	240	240	-52	-	-
	KKO	47	82	65	23	75	-20	-65
Tömbeki Tütünü	Kapasite	120	120	120	120	-	-	-
	KKO	74	73	71	61	-2	-3	-14
Pipo Tütünü	Kapasite	25	25	25	25	-	-	-
	KKO	39	30	32	32	-22	-6	-
Purolar	Kapasite	6.000	6.000	6.000	6.000	-	-	-
	KKO	0	0	0	0	3	27	-2

2.1.4. Üretim

2.1.4.1. Üretim Yöntemi ve Teknoloji

Tütün ve tütün mamullerinin üretim yöntemi, önceki bölümlerde olduğu gibi;

- Yetiştiricilik,
- İşleme ve bakım,
- Endüstri

olarak üç ayrı evrede ele alınacaktır.

Tütün Yetiştiriciliği

Tütün dünyada 60' kuzey ve 40' güney enlemleri arasında, iklim şartlarına göre 80-100 günlük vejetasyon süresi içerisinde yetiştirilen bir bitkidir. Tütün yaprakları; kalp, sığır dili, oval vb. değişik şekillerdedir. Yaprakların gövdeye bağlantıları ise *yaşmaklı* veya *zeneplidir*. Yaprakların formu, gövdeye bağlantıları, bitkide duruşları ve büyüklükleri, çeşit veya tiplerin fiziksel özellikleri olarak görülür. Çiçek salkımı genelde topludur.

Tütün tohumları çok küçüktür. Bin tanesinin ağırlığı 0,07-0,09 gram arasında değişmektedir. Tohumun çimlenmesi için uygun ortalama sıcaklık 12-14 santigrat derece, bitkinin en uygun gelişme sıcaklığı ise 25-30 santigrat derecedir.

Tütün üretimine fideliklerde başlanır. Fidelik yerinin iyi seçilmesi gerekir. Kuzey rüzgarlarına kapalı, güneye bakan yamaçların, havalanma özelliği iyi süzek toprakların, sürekli gözetim altında bulundurulabilecek alanların fidelik yeri olarak seçilmesi uygun olmaktadır. Fideliklerde en az 10 cm harçlı toprak kullanılarak ekim yapılması, fidelik yerinin her yıl değiştirilmesi veya toprağın dezenfekte edilmesi tavsiye olunmaktadır.

Oriental tütünler için organik madde bakımından fakir, yüzlek topraklar, diğer tütünler için ise derin profilli, organik maddece zengin, sulanabilir topraklar tercih edilir.

Tütün dikimi için tarla hazırlığına bir önceki sonbaharda derin sürüm ile başlanır. Dikimden önceki yüzeysel sürüm, diskarro veya sürgü çekilmesi toprak tipine , tavına ve dikim zamanına bağlı olarak uygulanan işlemlerdir.

Tütün dikimi tarlada karıklar açılarak elle veya makinayla yapılır.

- Ege'de sıra arası 30-40 cm, sıra üzeri 5-10 cm,
- Marmara ve Karadeniz'de sıra arası 40-50 cm, sıra üzeri 15-20 cm,
- Doğu ve Güneydoğu'da sıra arası 30-70 cm sıra üzeri 10-25 cm,
- Burley, Virjinya ve tömbeki tütününde ise sıra arası 80-100 cm, sıra üzeri 60-80 cm'dir.

Dikime en erken nisan ayında Ege'de başlanır, en geç dikim Doğu ve Güneydoğuda yapılır ve dikim sırasında fidelere mutlaka can suyu verilir.

Dikimden sonra tütünler tarlada en az iki kez çapalanır. Oriental tütünler genellikle sulanmaz. Virjinya tütünü ise gelişme süresinde 7-8 kez sulanır.

Tütünde olgunlaşan yaprakların hasadına kırım denir. Oriental tütünlerde en alttaki birkaç yaprak (dip) koparılıp atılır. Daha üstteki yapraklar ise kırım olgunluğuna ulaştıkça, alt yapraklardan üste doğru sık aralıklarla, dönem dönem koparılır. Bitkide yaklaşık aynı zamanda olgunlaşan yapraklar *el* diye tabir edilir. Kırım el-el yapılır.

Kırım yapılan yani bitkiden koparılan yapraklar iğnelerle dizilerek iplere sıyrılır. Yaprakların ipe dizilmiş haline *dizi* denir.

Tütün Ege'de ızgaralarda *kırmandal*, Marmara'da *ayna*, kısmen *vagon* ve Karadeniz'de aynalarda veya sabit iskelelerde vagon usulleri ile kurutulur. Doğu ve Güneydoğu'da; gam, çardak ve ayvanlarda çeşitli şekillerde kurutma yapılır.

Bazı tütünlerde, yapraklar el-el kırılmaz. Bu tiplerde yaprakların çoğunluğu genel bir olgunluğa ulaştığında bitki dipten kesilir. Bu usulde tütün yaprakları gövdeden koparılmaksızın hep birlikte kurutulur. Buna *sak* ile kurutma tabir edilir.

Puroluk tütünler ile Burley gibi kısım tütünler ise kapalı mahallerde asılmak suretiyle kurutulur. Bu kurutmada tütün kapalı mekanlarda asılır, pencere vb. mekanizmalar açılıp kapatılarak kurutmanın iyi olması sağlanır.

Yabancı tip tütünlerden Flue-Cured (FC) özel kamaralarda kurutulmaktadır. Olgunlaşan FC tütün yaprakları genellikle el-el koparılarak şiş-raf benzeri mekanizmalara geçirilir. Bu mekanizmalardaki tütün özel olarak imal edilmiş kamaraların içerisine yerleştirilir. Bir ısı kaynağı kullanılarak elde edilen sıcak hava asılı-yığılı-dizili bulunan yaprakların arasında dolaştırılarak tütünün kuruması sağlanır.

FC ve Burley ile puroluk tütünlerin kurutulmaları için yatırım gerektiren, masraflı tesislere ihtiyaç duyulmaktadır. Oriental tip tütünler ise bu tip tesislerle kıyaslanamayacak kadar düşük masrafla, mütevazı usullerle kurutulabilmektedir.

Tütüne fidelik ve tarla döneminde kırka yakın hastalık etmeni bulaşabilir. Fidelik döneminde siyah kök çürüklüğü, çökerten ve mavi küf, zararlılardan ise danaburnu, sümüklü böcek, köstebek ve toprak solucanları önem taşır. Tarla döneminde ise mavi küf ve virüs hastalıkları ile afit, trips, bozkurt ve nematodlar önem taşır.

Hastalık ve zararlılarla mücadelede tarım ilaçlarının genelde bilgisizlik nedeniyle yanlış kullanımı sebebiyle (uygulanacak ilaç türü, dozu, uygulama adedi, tarzı ve döneminde yapılan hatalar) tütünde verim ve kaliteyi olumsuz etkilemektedir. Hatalı ilaç kullanımının

yarattığı en büyük sorun tütün yapraklarında tarım ilacı kalıntısı (rezidü) sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.

Tütünlerin İşleme ve Bakımı

Oriental tip tütün üretiminde ekicilerden satın alınan tütünler imkan ve şartlar elverdiği ölçüde bir program çerçevesinde işlemeye alınırlar.

Tütünler önce hazırlık muayenesine tabi tutulurlar. Bu muayenede denkler; nevi, el, renk ve arıza durumlarına göre gruplara ayrılır ve işaretlenirler. Böylece işleme partileri hazırlanmış olur.

İşleme program çerçevesinde işlenecek tütün paçalı belirlenir. Paçallar işlemenin yer ve durumuna bağlı olarak 1, 2 veya 3 günlük olabilir.

İşleme sırasında tütünler; el, boyut, renk, doku, koku, yaprak bütünlüğü, arıza ve hastalık gibi fiziksel özelliklerine, görünüşlerine dayalı kalite kategorilerine ayrılır.

Altı nevili sınıflandırmada 1'den 6'ya, üç nevili sınıflandırmada 1'den 3'e ve yaygın olarak kullanılmakta olan Amerikan Grad sınıflandırmada ise tütünler A Grad (AG), B Grad (BG) ve KP olarak ayrılırlar. Bu değerlendirmeye göre sınıflandırılan tütünler ayrı denklenir.

Başlıca denkleme usulleri büyük tonga, küçük tonga, İskenderiye ve Rumeli tarzlarıdır.

Büyük ve küçük tonga denklere tütün yapraklarının tonga sandığı içerisinde elle veya makineyle serpilmesi ve pres edilmesi suretiyle yapılır.

Bu denkleme Ege, Marmara ve Trabzon hariç Karadeniz'de ve gerektiğinde Doğu Bölgesi tütünlerine uygulanır.

İskenderiye tarzı denklemede tütün yapraklarının İskenderiye tarzı denk sandığı içerisinde, bağırsız demet veya sıra pastal şeklinde ve arada bir bastırılarak yığılması suretiyle yapılır.

İskenderiye tarzı işleme Karadeniz'de Trabzon ve Doğu ve Güneydoğu bölgesinde bütün menşelere uygulanır.

Rumeli tarzı denkleme, tütün yapraklarının Rumeli tarzı denk sandığına bağırsız pastal veya sıra pastal şeklinde karşılıklı iki sıra halinde ve yaprak uçları birbirine bindirilmiş durumda üst üste yığılarak ve arada bir bastırılmak suretiyle yapılır.

Rumeli tarzı denkleme Marmara Bölgesi'nde Agonya ve Yenice tütünlerine uygulanır.

Denklerin; ağırlık, boyut, içerik, tütün tavi bakımından standart ve/veya homojen olması ambalaj ve etiketlerinin noksatsız olması gerekir.

Tütün denklerinde sargı malzemesi olarak jüt kullanılmaktadır.

İşlenen (oriental) tütünler, fermantasyon geçirmelerine ve olgunlaşmalarına elverişli şartları taşıyan depolarda bakım ve muhafaza altına alınırlar.

Tütünler depolarda teknik özellik ve şartlara göre *istif*, *kılıç* veya *plaka* olarak adlandırılan tarzlarda yığılarak bekletilirler.

Depolama sırasında tütünlere; durum veya ihtiyaca göre *alabora*, *boşalma*, *taraklama*, *kesim* ve *presleme* gibi işlemler uygulanmaktadır. Bu işlemler tütünlerin kalitelerinin korunması ve geliştirilmesine yönelik olan denklerdeki iyileştirme uygulamalarıdır.

Oriental tütünlerde fermantasyonun daha uygun şekilde geçmesini ve böylece kalitesinin yükseltilmesini sağlamak amacıyla güdümlü fermantasyon işlemine de başvurulabilir.

Güdümlü fermantasyonda; sıcaklık, nem, havalandırma ve fermantasyon seyri ayarlanabilmekte, kontrol altında tutulabilmektedir. Ülkemizde güdümlü fermantasyon tekniği uygulanmamaktadır.

Tütün Mamulleri Üretimi

Tütün, değişik teknolojik işlemlere tabi tutulduktan sonra farklı ambalajlarda tütürülmeye veya kullanıma hazır bir ürün olarak piyasaya sunulmaktadır.

Üretimi ve tüketimi en yaygın tütün mamulü sigaradır.

Sigara imalatında birbirini izleyen başlıca bölümler tütün hazırlama ve imalat-paketlemedir.

Sigara üretiminin firmalara veya markalara özgü özelliği tütün hazırlama bölümünde bulunmaktadır. Tüketicinin beğenisini kazanacak içim karakterinde, standart, homojen, fiziksel ve teknolojik özellikleri uygun ve ticari rekabete sahip bir harmanı hazırlayabilmek sigara teknolojisinin temelini teşkil etmektedir.

Hazırlanan harman, teknolojinin sağladığı imkanlarla kağıda sarılıp filtresi yapıştırılmak suretiyle paketlenmekte, piyasaya sunulmaktadır.

Tütün hazırlama; özel bilgi, uzmanlık, ayrıcalık, yaratıcılık ve özen gerektirmektedir.

İmalat ve paketleme ise, teknik ve kalifiye personel ile yapılabilecek endüstriyel bir işlem olup giderek otomasyonu söz konusudur.

Oriental tip sigara imalatında tütün hazırlama evresinde, tütün denkları önce termo-vakum hücrelerine konulur. Bu hücreler tütünlere 54-56 santigrat'da %13-14 rutubet kazandırılır. Termo-vakum hücresinde tavlama silindirlerine açım makinalarına dağıtılır. Balyalar halinde açım makinalarına gelen tütünlere tek tek açılarak tavlama silindirlerine gönderilirler. Bu arada büyük boyutlu tütünlere yaprak kesme makinalarına verilir. Yaprığın taşıyıcı bant üzerindeki hareketi sırasında transportör hattına konulan detektörler yardımı ile yaprak tütün içerisinde gelen yabancı maddelerin (taş, toprak, metal parçaları gibi) ayrılması işlemi sağlanır.

Açım makinalarında açılan %13-14 rutubetteki yaprak tütünlere bir transportör sistemi ile tavlama silindirlerine taşınırlar. Burada ikinci bir tavlama silindirine tabi tutularak %17-18 rutubete getirilirler. Tavlama silindirlerinde istenilen ısı ve rutubete getirilen yaprak tütünlere buradan transportörler yardımı ile ön harmanlama sonra da yaprak tütün silolarına gönderilirler.

Koşullandırılmış hava ile donanımlı olan bu silolarda bir defa daha yabancı madde ayırımından geçirilen yaprak tütünlere kıyım makinalarına sevk edilir.

Kıyılan tütünlere tütün kurutma silindirlerine taşınırlar. Burada başlangıçta %16-17 olan rutubetleri %13-14 olacak şekilde düşürülür ve kıyılmış tütün silolarına taşınırlar. Standart olarak uygulanan 0.7 mm. kıyım kalınlığı ile %16-17 rutubette kıyım işlemi tamamlanır.

Kıyılmış tütün harmanı buradan sigara imal makinalarına gönderilir.

Blended sigara üretiminin tütün hazırlama evresinde ise; tütüne tat ve aroma kazandırmak amacıyla ilave teknolojik uygulamalar bulunmaktadır. Kıyılmış tütün imalat makinalarında kağıda sarılır ve filtre takılır. Buradan paketleme makinasına gelen sigara çubukları kesilerek paketlere sokulur. Paketler öngörülen ambalajlar haline getirilir ve satışa sunulmak üzere depoya sevk edilir.

Sigara filtresinin boyuna göre kısa veya uzun olarak adlandırılır.

Sigara üretimindeki imalat bölümü veya tesisleri aşağıda kısaca sıralanmaktadır:

- Ön tavlama hücreleri (termo-vakum)
- Balya açım makinaları
- Yaprak açım makinaları
- Tavlama silindiri
- Ön harmanlama siloları
- Yaprak tütün siloları

- Kıyım makinaları
- Kurutma silindirleri
- Damar işleme makinaları
- Kıyılmış tütün siloları
- Sigara imalat makinaları
- Paketleme ve ambalaj makinaları
- Iskarta makinaları
- Filtre çubuğu imal makinaları
- Toz filtre makinaları
- Basıncılı hava ve vakum tesisatı

Sigaranın sağlık üzerine olası olumsuz etkilerini azaltmak üzere uzun süredir Ar-Ge çalışmaları yapılmaktadır. Diğer taraftan bazı ulusal ve uluslararası kuruluşlar sigarada bulunan zifir, nikotin, karbonmonoksit gibi bazı maddeler için üst sınır değerleri belirlemişlerdir. Birçok ülkede sigaraların bu normlara uymaları ve bu değerlerin sigara paketlerinin üzerine yazılması yasal zorunluluk haline getirilmiştir.

Sigara üretiminde bu üst sınır değerlerine uyulmasını sağlamak için sigara üreticileri yoğun araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmaktadırlar. Sigaradaki zifir, nikotin ve karbonmonoksit miktarlarını azaltmak için aşağıdaki yöntemlere başvurulmaktadır:

- Tütünün özelliklerinin değiştirilmesi
- Sigaradaki tütün miktarının azaltılması
- Yanma şartlarının değiştirilmesi
- Filtre etkinliğinin artırılması
- Dumanın seyreltilmesi

Bu iyileştirmeler; blended sigara üretiminde daha kolay, oriental sigara üretiminde ise nispeten daha güç uygulanabilmektedir.

Türkiye’de gerek özel sektör ve gerek TEKEL sigara üretiminde, değişik ölçülerde olmak kaydıyla, bu teknolojileri uygulamaktadır. Bu suretle giderek sigaranın zifir, nikotin ve karbonmonoksit miktarları, oranları azaltılmaktadır. Sonuç olarak Türkiye’de sigara üretiminde; ABD ve AB ülkeleri ile yaklaşık olarak aynı teknolojiler kullanılmaktadır.

Tütün mamulleri içerisinde pazar payı en yüksek ürün olan sigara yanında kıyılmış tütün, pipo tütünü, puro ve tömbeki gibi ürünler de bulunmaktadır.

KIYILMIŞ TÜTÜN

Elle sarma sigara içenler için yapılmış bir üründür.

Reçetesine göre açılıp harman yapılan yaprak tütünler dinlendirilmeyi takiben kıyılır ve paketlenir. Sarma işinde kullanılan sigara kağıdı defter şeklinde ayrı satılır.

Tönbeki tütünü imali de aynı şekilde tömbeki tütünlerinden yapılır. Tömbeki tütünü 500 gr'lık ambalajda nargile ile içilmek üzere satılmaktadır.

PIPO TÜTÜNÜ

Pipo tütünleri üretim şekli ve tatlarına göre üçe ayrılmaktadır. Üretim şekline göre bu ayrım kıyılmış, preslenmiş ve bükülmüş pipo tütünleri olarak yapılabilir. Tatlarına göre ise Amerikan karışımı, İngiliz karışımı ve Hollanda karışımı belli başlı olanlarıdır.

Pipo tütünlerinin genel imalat seyri içinde yapılan işlemler; harmana uygun tütünlerin seçilmesi, damar çekme, harman hazırlama (sos) ve koku (flavour) verilmesi, kıyım ve ambalajlama olarak sıralanabilir.

PUROLAR

Tütün tarihi ile kıyaslanacak kadar eski bir geçmişe sahip olan puro ilk olarak Güney Amerika, Meksika ve genellikle Karaib Denizi Adaları havalisinin totem ayinlerinde kullanılmıştır. Puro tütün dünyasında ayrıcalıklı bir yere ve büyük bir öneme sahiptir.

Yurt içinde puro imali için yerli puroluk tütün yetiştirilmesi çalışmalarına 1930'lu yıllarda Adana'da başlanmıştır. TEKEL Enstitüleri'nin konuyu 1950'lerde ele alarak yaptığı uzun araştırmalar sonucu; bu işe en elverişli bölgenin Pazar ve çevresi, ekilecek tütün tipinin de *WISCONSİN* çeşidi olduğu anlaşılmıştır ve çalışmalar bu yönde geliştirilmiştir.

İlk yerli puro üretimine 1935 yılında başlanmış olup, bunu takip eden yıllarda Marmara, Florya, Esmer, Toros, Ege, Çankaya adı ile muhtelif puro imali yapılmıştır.

1947 yılında ise bütün bu markaların yerine Marmara, İstanbul, Pazar ve Ankara adı ile piyasaya yeni purolar sunulmuş ve bu isimlerle devam edilmiştir. İlk kullanımından beri klasik anlamda bir puro üç kısımdan meydana gelir:

- 1) İç dolgu (filler leaf)
- 2) Alt sargı (binder leaf)
- 3) Üst sargı veya yaldız (wrapper leaf)

İç dolgu puronun içimine yön veren esas kısmı olup, parçalanmış puro veya kısmen sigaralık tütünlerden olur. Bir dış sargı yaprağı ile puro tekrar sarılarak imalatı tamamlanır.

Purolar boylarına göre Cigar, Cigarillos; şekillerine göre ise Cigarillo, Corona, Torpedo, Panetella gibi isimler alır.

1984 yılından itibaren purolarımızda dış sargılık olarak *Java Besuki* puroluk yaprak tütünü, iç sargılık olarak tabaka haline getirilmiş (homojenize veya reconstitue) tütün ve dolguluk olarak ise *Havana Bouquet* (hazır harman), Pazar puroluk tütünü ve bir miktar sigaralık tütün birlikte kullanılmaktadır.

Tütün sektöründe ele alınan yetiştiricilik, işleme-bakım ve endüstri evreleri itibariyle Türkiye'nin AB, ABD ve diğer ülkelerle karşılaştırılması yapıldığında aşağıdaki hususlar ortaya çıkmaktadır.

Oriental tütün üretim miktarında, kalitesinde ve ihracatında Türkiye dünyada birinci sıradadır. AB ülkelerinden sadece Yunanistan Türkiye'nin rakipleri arasında yer almaktadır. Yunanistan'daki tütün üretimi AB'den yüksek oranda sübvansiyon görmektedir.

Diğer tip (FC, Burley vb.) tütünlerin üretim yöntemi, üretim girdileri, toprak, iklim gibi ekolojik istekleri, mekanizasyon durumu ve verimleri farklıdır.

Oriental tütünlerin işleme-bakım usulleri de diğer tip tütünlerden farklılık göstermektedir. Bu usul farklılığının doğal sonucu olarak kalite özellikleri ve denk durumları da değişiktir.

Sonuç olarak yetiştiricilik ve işleme-bakım evreleri itibariyle çok anlamlı değerlendirmeler yapılmasına imkan verecek bir karşılaştırma yapılmasında güçlükler bulunmaktadır.

Endüstri evresinde ise, Türkiye gelişmiş teknolojilere sahip ülkelerle aynı teknolojiyi kullanmaktadır. Ancak Türkiye'de bazı önemli imalatlar henüz yapılamamaktadır.

Ülkemizde henüz homojen (reconstitue) tütün imalatı yapılamamaktadır. Sigara harmanlarında ihtiyaç duyulan bu tütünler yurt dışından temin edilmekte veya (TEKEL'in yaptığı gibi) tütün döküntüleri yurt dışına gönderilerek fason imalat yaptırılarak yurda getirilmektedir.

Aynı şekilde, tütünün hacminin genişletilmesi işlemi olarak ifade edilebilecek "şişirme" teknolojisi henüz ülkemize getirilememiştir. Şişirilmiş tütün ihtiyacı da özel sektör sigara üreticisi firmalar tarafından yurt dışından getirilmektedir.

Filtreli sigarada, filtre çubuğu önemli maliyet unsurlarından birisidir. Filtre çubuğunun temel maddesi ise tow'dur. Tow üretimi büyük yatırım istemekte ve bu sebeple ancak talep yüksek boyutlarda olduğu takdirde -belki- kurulabilecek bir sanayidir. Bu sebeple tow da yurt dışından ithal edilmektedir.

2.1.4.2. Ürün Standartları

Avrupa Birliği ile uyum çalışmalarının bir şartı olarak, Türkiye’de üretilen sigaralarda zifir miktarı 2000 yılında 15 mg’ın altında 2005 yılında ise 12 mg’ın altında olmak zorundadır. Türkiye’deki sigara sanayicileri bu konuda hazırlıklarını yapmışlardır.

Philsa ve R.J.Reynolds ISO 9002 Kalite Güvence Sistemi Belgesi ve ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi Belgesi sahibidirler. TEKEL’de ise bu konu ile ilgili çalışmalar sürdürülmektedir.

2.1.4.3. Birim Üretim Girdileri ve Maliyetler

Maliyet konusu, önceki bölümlerde olduğu gibi; tütün yetiştiriciliği, işleme-bakım ve endüstri şeklinde üç evrede ele alınacaktır.

Tütün yetiştiriciliği ülkemizde aile tarımı şeklinde yapılmaktadır. Yetiştiricilikte belirli dönemlerde yoğun işgücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple ekicinin üretebileceği tütün miktarı belirli ölçüde, ailenin tütünde çalışan fert sayısına bağlıdır.

Tarım sektöründeki faaliyetler sanayi ve hizmet sektörlerine kıyasla daha az gelir getirmektedir. Bunun yanısıra tütüncülük diğer tarımsal uğraşlara kıyasla biraz daha zahmetlidir. Bu yüzden kırsal kesimdeki nüfus genel olarak tarımdan ve tütüncülüğten uzaklaşma eğilimindedir.

Bir kısım ekiciler tütüncülüğü öteden beri meslek edindikleri bir kısım ise daha uygun bir kazanç kaynağı veya iş bulamadıkları için tütüncülük yapmaktadırlar. Bu sebeplerden ötürü Marmara Bölgesi’nde tütün üretimi hayli azalmıştır. Ege ve Karadeniz’de ekiciler iş ve kazanç bulabildikleri ölçüde tütünden vazgeçeceklerdir. Doğu ve Güneydoğuda ise alternatif gelir temini imkanları sınırlı olduğu için tütün tercih edilen bir tarımsal faaliyet olarak devam etmektedir.

Tütün üretiminde maliyet tahminleri birçok unsurun etkisiyle çok farklı olabilmektedir. TEKEL tarafından tahminlere dayalı hesaplamalarla belirlenen teorik ekici maliyetleri Tablo-19’da verilmektedir.

TABLO 19- EKİCİ MALİYETLERİ

BİRİM:TL /Kg

BÖLGELER	YILLAR			
	1995	1996	1997	1998
EGE	128.884	249.660	762.888	1.283.769
MARMARA	112.752	198.440	447.814	803.543
KARADENİZ	133.445	226.800	657.724	1.128.816
DOĞU	86.007	163.293	376.280	757.287
G.DOĞU	91.613	157.913	373.942	664.650
GENEL	114.877	212.151	577.508	1.054.130

TEKEL ve tütün ticareti yapan firmalar ekicilerden satın aldıkları işlenmemiş haldeki yaprak tütünleri işleme bakım ünitelerine taşır ve bu mahallerde işlenmiş hale getirirler. Bu süreç boyunca devam eden faaliyetler gereği yapılan masraflar tütün işleme-bakım evresinin maliyetini oluşturmaktadır.

İşleme-bakım evresinde tütün tav alıp verir. Bu evredeki işlemler sırasında belli ölçüde hırpalanan tütün yapraklarında kırılmalar ve dökülmeler olur. Bu evre ile sonrasındaki bakım ve fermantasyon döneminde tütünde kuru madde kaybı da olur. Bütün bu sebeplerle tütünün ağırlığında ortaya çıkan azalma işleme firesi olarak ifade edilmektedir.

İşleme firesi tütünün tipine, tavına, yetiştirilme tekniğine, ekicideki denkleme ve muhafaza şartlarına, naklindeki özene, işleme tarzına, sezonuna, süresine, işleme-bakım mahallinin konumuna, bakım ve bekletme süresine bağlı olarak değişmektedir.

Fire dolaylı olarak işleme-bakım maliyetini etkileyen önemli bir faktördür.

Tütün işleme maliyetleri Tablo-20'de gösterilmektedir.

TABLO 20 - TÜTÜN İŞLEME MALİYETLERİ

BİRİM:TL/Kg

KURULUŞ	BÖLGE	1995	1996	1997	1998
TEKEL	Ege	5.300	10.750	15645	39.110
"	Marmara	23.320	31.550	51.250	64.280
"	Karadeniz	18.770	25.630	44.160	83.960
"	Doğu	10.350	15.640	25.810	80.010
"	G.Doğu	11.230	17.120	26.070	50.830
TEK.ORT.		9.600	16.000	23.000	48.000
TÜCCAR	Ege				
"	Marmara				
"	Karadeniz				
TÜC.ORT.					
GEN.ORT.					

Endüstri evresinde ise hammadde niteliğindeki tütünün maliyetine malzeme, işçilik, imalat ve yönetim giderleri ile yatırım ve işletme sermayesinin yükleri eklenmektedir.

Üretim girdilerinin 1998 yılı cari fiyatlarıyla bedelleri Tablo-21'de gösterilmektedir.

TABLO 21-TÜTÜN MAMULLERİ ÜRETİM GİRDİLERİ

(1998 Yılı Cari Fiyatlarıyla)

GİRDİLER	DEĞER (Milyon TL)	
	Yerli	İthal
TEKEL		
İşlenmiş yaprak tütün	36.925.276	78.275.896
Sigara ilk maddeleri	11.055.735	11.071.829
Ambalaj ilk maddeleri	3.079.148	1.033.604
Toplam	51.060.159	90.311.329
PHILSA		
İşlenmiş yaprak tütün	3.741.928	55.998.451
Sigara ilk maddeleri		
Ambalaj ilk maddeleri	5.379.133	11.315.142
Toplam	9.121.061	67.313.593
RJR		
İşlenmiş yaprak tütün	2.812.150	13.634.266
Sigara ilk maddeleri		
Ambalaj ilk maddeleri	965.510	7.014.414
Toplam	3.768.660	20.648.680
GENEL TOPLAM		
İşlenmiş yaprak tütün	43.479.354	147.908.613
Sigara ilk maddeleri	11.055.735	11.071.829
Ambalaj ilk maddeleri	9.423.791	19.363.160
TOPLAM	63.949.880	178.273.602

2.1.4.4. Üretim Miktarı ve Değeri

Üretim; tütün ve tütün mamulleri üretimi olmak üzere iki kategoride incelenecektir.

Yaprak tütün üretim miktarı başlıca üretim alanına bağlı olarak azalıp artmaktadır. Yaprak tütün üretimine yön vermesi gereken başlıca iki faktör bulunmaktadır. Bunlar sigara imalatında ihtiyaç duyulan tütün ile dış taleptir (ihraç edilebilecek tütün miktarı). Yıllardan beri ihtiyacı aşan miktarda tütün üretilmiş olması nedeniyle aşırı tütün stokları oluşmuş, bunun üzerine tütünde üretim planlamasına gitmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu zaruret üzerine 1994 ürün yılında kota sistemine başvurulmuş ve bu yıl için kota 180 bin ton olarak belirlenmiştir.

Kota uygulaması sonucunda 1993 ürün yılında 339 bin ton olan tütün üretimi 1994 ürün yılında 188 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Fakat kota sisteminden vazgeçildiğinin ilan edilmesiyle tütün üretimi yeniden yükselmiş ve 1997 yılı ürün yılında tütün üretimi 302 bin tona ulaşmıştır.

Diğer taraftan blended sigaraların harmanlarında ihtiyaç duyulan FC ve Burley tütünlerinin deneme üretimleri ticari boyut kazanarak devam etmektedir. Son yıllarda bu tütünlerin üretim miktarı toplam tütün üretimimiz içinde %2 kadar bir paya ulaşmıştır.

1938 yılında yurtdışından getirilen Flue-cured tütün tohumları ile TEKEL Enstitüleri Burdur ilinin Bucak ilçesinde üretim denemelerine başlamıştır.

Üretim denemelerinden olumlu sonuç alınan çeşitlerle bu yörede üretime geçilmiş, bu tütünün kurutulması için mahalli imkan ve şartlarla 200 kadar kurutma ünitesi yapılmıştır. Ancak; yetiştirilen tütüne yurtiçi harmanlarda ihtiyaç duyulmaması, bu tütünün usulüne uygun tarzda kurutulmasından vazgeçilmesi, yöreye sonraki yıllarda başka tip ve menşelerin tohumunun getirilmesi sonucu ortaya çeşit ve kurutma tarzı bakımından dejenere olmuş bir tütün üretimi çıkmıştır.

1965 yılından itibaren Tarım Bakanlığınca Adapazarı'nda Burley tütünü üretim denemelerine başlanmıştır. Bu denemelerden olumlu sonuç alınması üzerine bu yöre ve çevresinde Burley üretimine geçilmiş ve üretim azalarak bir süre devam etmiştir.

1980'li yıllardan sonra, ülkemizde Blended sigara üretimine geçilmesi hazırlıkları yapılırken bu sigaraların ihtiyacı olan tütünlerinde yurt içinde yetiştirilebilme imkanları araştırılmaya başlanmıştır.

Özel sektör sigara üreticisi firmalar tarafından Marmara ve Karadeniz Bölgesi'nde Flue-cured ve Burley tütünlerinin üretim denemeleri yapılmış, Marmara Bölgesi'nin bazı yörelerinde olumlu sonuçlar alınmıştır. Firmalar bu denemeler için gerekli organizasyonu üstlenmiş ve kamara, hangar gibi yatırımları yapmışlardır.

1991-92 yıllarında bu denemeler TEKEL'in koordinatörlüğünde ve TÜBİTAK desteğinde, kapsamı genişletilerek ulusal bir proje haline getirilmiş ve kısa süreli denemelerden; yurdumuzda Blended sigaraların harmanlarında kullanılabilecek, filler ve filler plus kalitede tütün yetiştirilebileceği sonucu elde edilmiştir.

Marmara Bölgemizde başlatılan Flue-cured ve Burley üretimi 1998 yılı itibariyle yaklaşık 5000 ton/yıl seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Yurdumuzda yetiştirilebilecek Flue-cured ve Burley tütünlerinin kalite özellikleri, Blended sigara projeksiyonu, bu Blended sigaraların harman kompozisyonları ile birlikte ele alındığında yılda toplam 12 bin ton kadar Flue-cured ve Burley tütün üretip kullanabileceğimiz düşünülmektedir.

Ancak bu tip tütünlerin her 1000 tonu için yaklaşık \$4 milyon yatırıma ihtiyaç duyulacağı hesaplanmaktadır.

Oriental tip tütün üretimimiz Tablo-22'de, yabancı tip tütünlerin üretimi Tablo-23'de, toplam tütün üretimimiz ise Tablo-24(a)'da verilmektedir.

TABLO 22 - BÖLGELERE GÖRE ORIENTAL VE SEMI-ORIENTAL TÜTÜN ÜRETİM MİKTARI

BİRİM: TON

BÖLGELER	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
EGE	111.491	127.557	159.083	132.610	14,4	24,7	-16,6
MARMARA	3.333	4.101	5.659	3.983	23,0	38,0	-29,6
KARADENİZ	26.950	31.307	38.449	34.902	16,2	22,8	-9,2
DOĞU *	7.679	9.476	12.578	9.915	23,4	32,7	-21,2
GÜNEYDOĞU *	49.981	52.521	79.738	69.698	5,1	51,8	-12,6
TOPLAM	199.434	224.962	295.507	251.108	12,8	31,4	-15,0

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

(*) Doğu ve Güneydoğu'da semi-oriental tütün üretimi de dahildir.

TABLO 23 – BÜYÜK YAPRAKLI TÜTÜN ÜRETİM MİKTARI

BİRİM: TON

YABANCI TÜTÜNLER	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
VIRGINIA	3.148	3.911	4.339	4.949	24,2	10,9	14,1
BURLEY	1.670	1.819	1.872	2.462	8,9	2,9	31,5
PUROLUK	0,3	0,2	0,5	0,5	-33,3	150,0	0,0
TÖMBEKİ	58	121	246	153	108,6	103,3	-37,8
HASANKEYF	130	136	44	139	4,6	-67,6	215,9
TOPLAM	5.006	5.987	6.501	7.703	19,6	8,6	18,5

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

Türkiye sigara pazarının yapısı dikkate alınır, fiyat ve maliyet koşullarının uygun olması durumunda Türkiye’de yılda üretilecek 12 bin ton büyük yapraklı tütünün, yine Türkiye’de üretilecek tütün mamullerinde kullanılabileceği düşünülmektedir.

**TABLO 24 (a) - BÖLGELER İTİBARIYLA TOPLAM TÜTÜN ÜRETİM MİKTARI
(Büyük Yapraklı Tütünler Dahil)**

BİRİM: TON

BÖLGELER	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
EGE	111.491	127.557	159.083	132.610	14,4	24,7	-16,6
MARMARA	8.151	9.831	11.871	11.394	20,6	20,8	-4,0
KARADENİZ	26.950	31.307	38.449	34.902	16,2	22,8	-9,2
DOĞU	7.679	9.476	12.578	9.916	23,4	32,7	-21,2
GÜNEYDOĞU	50.169	52.778	80.027	69.989	5,2	51,6	-12,5
TOPLAM	204.440	230.949	302.008	258.811	13,0	30,8	-14,3

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

Üretimi yapılan tütünlerin başlıca alıcıları TEKEL ile tütün ticareti yapan özel firmalardır.

Özel sektör yakın zamana kadar, sadece ihraç etmek üzere tütün satın almaktaydı. Son yıllarda yurt içinde özel sigara fabrikaları devreye girmiştir. Bu yüzden tütün tüccarları iç piyasadan bu fabrikaların harman ihtiyaçları için de tütün satın almaktadırlar.

TEKEL tütün piyasalarından farklı iki amaçla tütün satın almaktadır. Sigara üretiminde kullanmak üzere satın aldığı tütünü idare malı olarak isimlendirmektedir. Diğer taraftan, yıllardan beri, TEKEL’e devlet nam ve hesabına tütün satın alma görevi verilmektedir. Devletin tütün ekicilerini desteklemek amacıyla verdiği bu görev gereği satın alınan tütün ise TEKEL’de destekleme tütünü olarak isimlendirilmektedir.

Yurdumuzda üretilen tütünlerin değeri Tablo-24(b)’de verilmektedir.

TABLO 24 (b) - BÖLGELERE GÖRE TÜTÜN ÜRETİM DEĞERLERİ

BİRİM: BİN TL

BÖLGELER	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
EGE	25.870.185.887	61.563.836.970	128.405.737.700	166.699.700.987	138,0	108,6	29,8
MARMARA	1.385.717.359	3.448.489.240	7.137.421.326	10.530.041.212	148,9	107,0	47,5
KARADENİZ	6.111.187.853	14.317.928.383	31.121.082.372	45.474.303.240	134,3	117,4	46,1
DOĞU	1.279.318.071	3.493.379.243	7.322.792.221	8.461.289.147	173,1	109,6	15,5
GÜNEYDOĞU	7.612.798.258	17.201.861.468	40.381.575.575	53.130.276.702	126,0	134,8	31,6
TOPLAM	42.259.207.428	100.025.495.304	214.368.609.194	284.295.611.288	136,7	114,3	32,6

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

1995-1998 döneminde ülkemizdeki sigara üretimi ve üretilen sigaraların çeşitlerine göre dağılımı Tablo 25’de verilmektedir.

TABLO 25 – SİGARA ÜRETİM MİKTARI ve ÇEŞİTLERİNE GÖRE DAĞILIMI

BİRİM: TON

SİGARA TİPLERİ	YILLAR				PAYLAR (%)			
	1995	1996	1997	1998	1995	1996	1997	1998
ORIENTAL	53.439	42.302	44.184	45.256	53,18	40,69	39,50	37,25
BLENDED	41.741	58.669	64.975	74.300	41,54	56,43	58,09	61,16
FİLTRELİ TOPLAMI	95.180	100.971	109.159	119.556	94,71	97,11	97,59	98,42
FİLTRESİZ SİGARA	5.313	3.002	2.692	1.924	5,29	2,89	2,41	1,58
SİGARA TOPLAMI	100.493	103.973	111.851	121.480	100,00	100,00	100,00	100,00

KAYNAK: DPT

2.1.5. Dış Ticaret Durumu

2.1.5.1. İthalat

Ürün ithalatı olmamasına rağmen sektörde önemli ölçüde hammadde tütün ve malzeme ithalatı yapılmaktadır. Giderek tüketimi artmakta olan blended sigaraların harmanlarında ihtiyaç duyulan Flue Cured (FC) ve Burley tütünleri büyük ölçüde yurt dışından getirilmektedir.

Her ne kadar bu tütünlerin deneme çalışmalarıyla başlatılan üretimleri artarak devam etmekte ise de bu üretim ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktır.

Öte yandan yurt içinde üretilen FC ve Burley tütünlerinin kaliteleri, genel olarak orta derecede veya biraz yukarisındadır.

Blended sigara üretiminde ihtiyaç duyulan 'homojenize' yahut 'reconstitue' tütün ile ezilmiş damar da ithal edilmektedir. TEKEL bu ürünlerin bir bölümünü tütün döküntü vb. göndererek yurtdışında fason olarak yaptırmaktadır.

Diğer taraftan filtre imal çubuğunun temel maddesi olan 'tow'da ithal edilmektedir. Tow, sigaranın üretim maliyeti içinde önemli bir yer tutmaktadır.

Ayrıca sigara dışındaki diğer bazı tütün mamulleri (puro vb.) yurtdışından ithal edilmektedir.

Sigara harmanlarında kullanılan FC , Burley tütünleri ile reconstitue ve damar ithalatı ise Tablo-26, 27, 28, 29 ve 30'da verilmektedir.

Önceki yıllarda ithal edilen sigaralar ise VII. Beş Yıllık Kalkınma Plan dönemi içinde Türkiye'de üretilmeye başlanmıştır.

Mevcut talebin yurtiçi üretimle karşılanması ve ithalatta uygulanan fondan ötürü yabancı sigaraların iç pazarımızda rekabet şansı azalmıştır. Azalan ihtiyaç ve piyasa koşulları gereği ithalat durdurulmuştur.

TABLO 26 - TEKEL TARAFINDAN İTHAL EDİLEN TÛTÜNLERİN MİKTARI

BİRİM:TON

YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
15.231	20.421	18.821	33.180	34,1	-7,8	76,3

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 27 - TEKEL TARAFINDAN İTHAL EDİLEN TÛTÜNLERİN DEĞERİ

BİRİM:BİN \$

YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
79.779	93.681	129.727	183.118	17,4	38,5	41,2

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 28 - TEKEL'İN AMERİKA'DAN ALDIĞI TÜTÜNLERİN MİKTAR VE DEĞERLERİ

BİRİM: BİN \$

YILLAR	FLUE-CURED		F.C.DAMAR		BURLEY		TOPLAM	
	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)
1995	4.777	32.929	1.300	281	2.990	23.127	9.067	56.337
1996	5.332	37.907	4.065	2.253	2.880	22.882	12.277	63.042
1997	9.570	71.874	2.395	503	6.856	57.350	18.821	129.727
1998	12.529	87.703	2.621	570	7.142	57.136	22.292	145.409

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 29 - TEKEL'İN AFRİKA'DAN ALDIĞI TÜTÜNLERİN MİKTAR VE DEĞERLERİ

BİRİM: BİN \$

YILLAR	FLUE-CURED		F.C.DAMAR		BURLEY		TOPLAM	
	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)	MİKTAR (TON)	DEĞERİ (F.O.B.\$)
1995	3.408	16.973	848	424	1.908	6.045	6.164	23.442
1996	4.325	21.184	1.474	823	2.345	8.632	8.144	30.639
1997	-	-	-	-	-	-	-	-
1998	3.958	15.830	990	495	5.940	21.384	10.888	37.709

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 30 - TÜRKİYE TÜTÜN İTHALAT MİKTARI

MİKTAR: TON

YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
26.000	36.484	43.300	37.200	40,3	18,7	-14,1

KAYNAK: U.S.D.A.FT. 10-99

Ülkemizin tütün mamulleri ithalat miktarı ile değerleri Tablo-31, 32 ve 33'de verilmektedir.

TABLO 31 - TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ ÜRÜN İTHALATI (MİKTAR)

BİRİM: Milyon Adet / Bin Kg

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Sigara	111	55	19	-	-51	-65	-
Pipo Tütünü	2	2	3	0,5	-6	20	-84

Kaynak : TEKEL Kayıtları

TABLO 32 - TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ ÜRÜN İTHALATI (DEĞER)

(CIF, Cari Fiyatlarla, Bin\$)

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Sigara	1.871	1.015	339	-	-46	-67	-
Pipo Tütünü	60	98	137	121	63	40	-12

Kaynak : TEKEL Kayıtları

TABLO 33 - TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ ÜRÜN İTHALATI (DEĞER)

(CIF, Sabit Fiyatlarla, Bin\$)

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Sigara	1.979	971	-	-	-51	-	-
Pipo Tütünü	649	613	736	-	-6	20	-

Kaynak : TEKEL Kayıtları

2.1.5.2. İhracat

Türkiye öteden beri oriental tip tütün ihracatında birinci sırada gelmektedir. Türkiye'nin rakibi durumunda olan Yunanistan, Bulgaristan ve (eski) Yugoslavya gibi ülkelerde, son yıllarda, tütün üretimini olumsuz yönde etkileyen bazı değişiklikler olmuştur. Bu değişiklikler Türkiye'nin üretim ve ihracatındaki liderlik konumunu güçlendirmektedir.

Ülkeler ve tütün bölgeleri itibariyle tütün ihracatımıza dair değerler Tablo-34, 35, 36 ve 37'de gösterilmektedir.

TABLO 34- TEKEL VE TÜCCAR TARAFINDAN İHRAÇ EDİLEN TÜTÜNLERİN MİKTARLARI VE DEĞERLERİ

YILLAR	TEKEL		TÜCCAR		TÜRKİYE	
	MİKTAR (Ton)	BEDEL (Bin \$)	MİKTAR (Ton)	BEDEL (Bin \$)	MİKTAR (Ton)	BEDEL (Bin \$)
1995	79.032	147.426	57.360	207.038	136.392	354.464
1996	91.216	246.632	77.922	317.407	169.138	564.039
1997	82.846	198.111	77.515	377.805	160.361	575.916
1998	50.404	130.485	78.393	376.186	128.797	506.671
1999	34.715	94.274	80.625	375.347	115.340	469.621

TABLO 35- BÖLGELERE GÖRE TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATI

YILLAR	BİRİM:TON					
	EGE	MARMARA	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU	KIRIK
1995	101.796	3.035	9.735	-	11.879	9.947
1996	136.114	1.781	8.482	-	13.068	9.693
1997	102.700	3.043	7.226	-	38.649	8.743
1998	90.376	4.710	5.955	39	19.416	8.301
1999	84.203	1.952	10.622	1.164	11.157	6.242

TABLO 36 -1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
ABD	TEKEL	45.486	88.049	44.952	125.930	25.514	68.713	12.873	35.199
	Özel S.	20.952	80.626	30.483	134.858	36.307	189.264	37.779	198.705
	Toplam	66.438	168.675	75.435	260.788	61.821	257.977	50.652	233.904
ALMANYA	TEKEL	5.214	11.304	9.579	27.588	6.960	22.168	2.543	7.257
	Özel S.	6.981	27.784	8.568	40.462	6.454	32.855	5.271	26.217
	Toplam	12.195	39.088	18.147	68.050	13.414	55.023	7.814	33.474
ARJANTİN	TEKEL	58	121	0	0	0	0	0	0
	Özel S.	243	931	119	524	269	1.065	116	453
	Toplam	301	1.052	119	524	269	1.065	116	453
AVUSTRALYA	TEKEL	0	0	62	247	0	0	0	0
	Özel S.	40	216	0	0	0	0	0	0
	Toplam	40	216	62	247	0	0	0	0
AVUSTURYA	TEKEL	50	126	0	0	0	0	0	0
	Özel S.	726	3.057	951	4.348	948	4.801	740	3.801
	Toplam	776	3.183	951	4.348	948	4.801	740	3.801
BANGLADEŞ	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
	Özel S.	0	0	0	0	0	0	2	13
	Toplam	0	0	0	0	0	0	2	13
BELÇİKA	TEKEL	8.346	10.149	3.471	11.208	16.682	29.664	4.697	11.916
	Özel S.	919	2.191	2.730	8.255	3.406	17.303	5.313	22.741
	Toplam	9.265	12.340	6.201	19.463	20.088	46.967	10.010	34.657

**TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ
TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
BOLİVYA	Özel S.	19	66	0	0	0	0	0	0
	Toplam	19	66	0	0	0	0	0	0
	TEKEL	382	860	711	1.504	766	1.800	1.150	2.025
BREZİLYA	Özel S.	979	2.453	0	0	193	491	949	4.938
	Toplam	1.361	3.313	711	1.504	959	2.291	2.099	6.963
	TEKEL	0	0	0	0	800	1.864	2.037	2.939
CEZAYİR	Özel S.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	800	1.864	2.037	2.939
	TEKEL	2.437	5.343	3.341	11.745	1.601	3.924	1.730	4.228
ÇEK	Özel S.	1.344	5.105	369	1.644	1.057	5.134	669	2.875
CUMHURİYETİ	Toplam	3.781	10.448	3.710	13.389	2.658	9.058	2.399	7.103
	TEKEL	110	297	0	0	0	0	158	632
ÇİN	Özel S.	470	1.392	0	0	0	0	230	1.314
	Toplam	580	1.689	0	0	0	0	388	1.946
	TEKEL	19	42	19	75	0	0	0	0
DANİMARKA	Özel S.	649	3.250	1.141	6.512	1.552	10.029	204	1.289
	Toplam	668	3.292	1.160	6.587	1.552	10.029	204	1.289
	TEKEL	16	47	0	0	0	0	0	0
DOMİNİK	Özel S.	39	115	78	271	27	75	23	64
CUMHURİYETİ	Toplam	55	162	78	271	27	75	23	64
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
EKVATOR	Özel S.	0	0	0	0	19	52	9	32
	Toplam	0	0	0	0	19	52	9	32
	TEKEL	799	2.271	5.257	13.602	1.300	3.872	875	3.741
ENDONEZYA	Özel S.	275	1.113	240	929	656	3.424	226	1.390
	Toplam	1.074	3.384	5.497	14.531	1.956	7.296	1.101	5.131

**TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ
TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	799	2.271	5.257	13.602	1.300	3.872	875	3.741
ENDONEZYA	Özel S.	275	1.113	240	929	656	3.424	226	1.390
	Toplam	1.074	3.384	5.497	14.531	1.956	7.296	1.101	5.131
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
FAS	Özel S.	470	1.277	150	540	0	0	300	893
	Toplam	470	1.277	150	540	0	0	300	893
	TEKEL	899	1.659	271	977	0	0	0	0
FİLİPİNLER	Özel S.	216	971	0	0	138	809	185	1.156
	Toplam	1.115	2.630	271	977	138	809	185	1.156
	TEKEL	107	229	0	0	0	0	0	0
FİNLANDİYA	Özel S.	48	181	186	1.068	23	63	0	0
	Toplam	155	410	186	1.068	23	63	0	0
	TEKEL	0	0	300	180	1.043	2.039	572	965
FRANSA	Özel S.	3.338	9.419	3.076	8.448	2.540	8.609	2.534	8.235
	Toplam	3.338	9.419	3.376	8.628	3.583	10.648	3.106	9.200
	TEKEL	19	40	0	0	0	0	0	0
GUATEMALA	Özel S.	0	0	28	78	0	0	39	131
	Toplam	19	40	28	78	0	0	39	131
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
G.AFRİKA CUMHURİYETİ	Özel S.	0	0	0	0	10	32	326	942
	Toplam	0	0	0	0	10	32	326	942
	TEKEL	1.000	3.050	1.185	4.978	0	0	2.010	9.790
G.KORE	Özel S.	2.420	10.394	2.525	11.765	2.062	10.396	2.505	12.854
	Toplam	3.420	13.444	3.710	16.743	2.062	10.396	4.515	22.644
	TEKEL	210	105	0	0	9	12	0	0
GÜRCİSTAN	Özel S.	0	0	0	0	176	242	0	0
	Toplam	210	105	0	0	185	254	0	0

**TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ
TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
HIRVATİSTAN	Özel S.	0	0	50	142	53	150	20	55
	Toplam	0	0	50	142	53	150	20	55
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
HİNDİSTAN	Özel S.	17	21	118	707	40	261	213	1.393
	Toplam	17	21	118	707	40	261	213	1.393
	TEKEL	3.590	7.749	4.665	14.068	1.376	4.358	1.542	5.917
HOLLANDA	Özel S.	1.810	8.772	3.693	19.198	3.515	19.307	3.461	17.665
	Toplam	5.400	16.521	8.358	33.266	4.891	23.665	5.003	23.582
	TEKEL	0	0	34	95	32	75	0	0
HONG KONG	Özel S.	0,4	1	2	7	19	91	33	137
	Toplam	0,4	1	36	102	51	166	33	137
	TEKEL	380	806	77	174	311	753	0	0
İNGİLTERE	Özel S.	88	235	572	2.217	522	1.719	337	772
	Toplam	468	1.041	649	2.391	833	2.472	337	772
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
İRAN	Özel S.	0	0	0	0	52	82	0	0
	Toplam	0	0	0	0	52	82	0	0
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
İRLANDA	Özel S.	0	0	0	0	0	0	102	355
	Toplam	0	0	0	0	0	0	102	355
	TEKEL	332	869	90	203	398	1.294	0	0
İSPANYA	Özel S.	1.416	6.254	1.631	8.096	1.046	5.836	1.126	6.324
	Toplam	1.748	7.123	1.721	8.299	1.444	7.130	1.126	6.324
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
İSRAİL	Özel S.	0	0	0	0	12	46	0	0
	Toplam	0	0	0	0	12	46	0	0

**TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ
TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
İSVEÇ	Özel S.	268	1.269	143	813	286	1.742	241	1.495
	Toplam	268	1.269	143	813	286	1.742	241	1.495
	TEKEL	771	1.668	856	2.249	393	1.342	473	1.882
İSVİÇRE	Özel S.	1.200	3.938	1.277	5.176	2.610	12.506	892	4.330
	Toplam	1.971	5.606	2.133	7.425	3.003	13.848	1.365	6.212
	TEKEL	26	39	45	66	0	0	0	0
KAMERUN	Özel S.	0	0	77	182	76	296	58	213
	Toplam	26	39	122	248	76	296	58	213
	TEKEL	0	0	450	1.463	1.374	4.467	1.056	3.431
KANADA	Özel S.	0	0	4	22	0	0	0	0
	Toplam	0	0	454	1.485	1.374	4.467	1.056	3.431
	TEKEL	0	0	1.081	988	1.268	2.981	917	1.570
KAZAKİSTAN	Özel S.	0	0	4.426	10.207	0	0	0	0
	Toplam	0	0	5.507	11.195	1.268	2.981	917	1.570
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	54	78
KIRGIZİSTAN	Özel S.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	0	0	54	78
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
KOLOMBİYA	Özel S.	9	17	0	0	0	0	0	0
	Toplam	9	17	0	0	0	0	0	0
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
KOSTARİKA	Özel S.	19	62	0	0	9	25	37	185
	Toplam	19	62	0	0	9	25	37	185
	TEKEL	0	0	0	0	2.147	3.369	825	2.326
LİTVANYA	Özel S.	0	0	7	5	22	11	817	1.949
	Toplam	0	0	7	5	2.169	3.380	1.642	4.275

**TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ
TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
LÜKSEMBURG	Özel S.	0	0	0	0	29	82	77	179
	Toplam	0	0	0	0	29	82	77	179
	TEKEL	176	380	2.237	4.833	550	1.472	100	390
MACARİSTAN	Özel S.	1.091	3.557	838	3.048	934	4.032	424	2.267
	Toplam	1.267	3.937	3.075	7.881	1.484	5.504	524	2.657
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
MAKEDONYA	Özel S.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	0
	TEKEL	625	1.292	678	1.918	399	1.289	429	1.393
MALEZYA	Özel S.	40	209	406	1.939	849	4.528	463	2.428
	Toplam	665	1.501	1.084	3.857	1.248	5.817	892	3.821
	TEKEL	79	167	297	697	0	0	0	0
MEKSİKA	Özel S.	238	449	158	363	311	807	710	2.753
	Toplam	317	616	455	1.060	311	807	710	2.753
	TEKEL	2.250	2.642	429	869	0	0	0	0
MISIR	Özel S.	882	1.365	70	106	0	0	0	0
	Toplam	3.132	4.007	499	975	0	0	0	0
	TEKEL	0	0	0	0	200	248	248	318
MOLDAVYA	Özel S.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	200	248	248	318
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
NORVEÇ	Özel S.	10	46	0	0	0	0	0	0
	Toplam	10	46	0	0	0	0	0	0
	TEKEL	107	230	0	0	459	586	386	1.161
ÖZBEKİSTAN	Özel S.	0	0	149	307	322	685	57	123
	Toplam	107	230	149	307	781	1.271	443	1.284

**TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ
TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI**

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
PANAMA	Özel S.	39	120	59	200	18	51	0	0
	Toplam	39	120	59	200	18	51	0	0
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
PARAGUAY	Özel S.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	0
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
PERU	Özel S.	72	290	73	321	76	287	39	125
	Toplam	0	0	99	129	197	307	324	1.238
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
RUANDA	Özel S.	0	0	0	0	0	0	20	37
	Toplam	0	0	0	0	0	0	20	37
	TEKEL	1.132	638	4.025	10.188	5.309	8.517	3.888	7.811
RUSYA	Özel S.	1.163	1.209	2.518	4.656	1.934	4.316	1.911	5.064
FEDERASYONU	Toplam	2.295	1.847	6.543	14.844	7.243	12.833	5.799	12.875
	TEKEL	33	16	23	63	17	40	0	0
SİNGAPUR	Özel S.	70	46	91	46	59	135	12	80
	Toplam	103	62	114	109	76	175	12	80
	TEKEL	0	0	170	458	0	0	0	0
SLOVAKYA	Özel S.	240	756	321	1.158	0	0	60	23
	Toplam	240	756	491	1.616	0	0	60	23
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
SLOVENYA	Özel S.	0	0	0	0	160	717	157	491
	Toplam	0	0	0	0	160	717	157	491
	TEKEL	205	433	0	0	0	0	0	0
ŞİLİ	Özel S.	39	82	295	1.261	530	2.366	558	1.910
	Toplam	244	515	295	1.261	530	2.366	558	1.910

TABLO 36 (Devam) - 1995-1998 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE TÜTÜN İHRACATININ TEKEL VE ÖZEL SEKTÖR OLARAK ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI

Ü L K E L E R		1995		1996		1997		1998	
		Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)	Miktar (Ton)	Değer (Bin \$)
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
TACİKİSTAN	Özel S.	352	372	298	421	500	738	0	0
	Toplam	352	372	298	421	500	738	0	0
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
TAYLAND	Özel S.	0	0	31	128	30	88	0	0
	Toplam	0	0	31	128	30	88	0	0
	TEKEL	270	578	0	0	0	0	0	0
TUNUS	Özel S.	130	227	492	1.092	125	277	400	1.050
	Toplam	400	805	492	1.092	125	277	400	1.050
	TEKEL	0	0	360	746	5.727	17.867	2.268	7.371
TÜRKİYE (Ege Serbest Bölge)	Özel S.	174	178	1.127	2.216	107	382	27	56
	Toplam	174	178	1.487	2.962	5.834	18.249	2.295	7.427
	TEKEL	1.571	1.026	4.232	3.619	4.585	6.081	7.433	12.220
UKRAYNA	Özel S.	0	0	82	109	1.042	3.173	325	907
	Toplam	1.571	1.026	4.314	3.728	5.627	9.254	7.758	13.127
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
URUGUAY	Özel S.	120	324	137	623	135	392	137	391
	Toplam	120	324	137	623	135	392	137	391
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
VENEZUELA	Özel S.	0	0	0	0	0	0	29	102
	Toplam	0	0	0	0	0	0	29	102
	TEKEL	0	0	0	0	0	0	0	0
YENİ ZELANDA	Özel S.	0	0	0	0	0	0	0	0
	Toplam	0	0	0	0	0	0	0	0
	TEKEL	744	1.834	740	1.830	1.097	1.330	1.129	1.671
YUNANİSTAN	Özel S.	1.265	1.953	136	180	683	2.696	2.017	8.899
	Toplam	2.009	3.787	876	2.010	1.780	4.026	3.146	10.570
	TEKEL	79.032	147.426	91.216	246.632	82.846	198.111	50.404	130.485
GENEL TOPLAM	Özel S.	57.360	207.038	77.922	317.407	77.515	377.805	78.393	376.186
	Toplam	136.392	354.464	169.138	564.039	160.361	575.916	128.797	506.671

KAYNAK:TEKEL Kayıtları

Tütün ticareti ile uğraşan özel sektör kuruluşları, tütünle ilgili faaliyetlerinin başlangıcından itibaren ihracatı hedef ve amaç olarak belirlemektedirler. Tütünü tarla devresinden itibaren bu amaç ve hedef ile izleyerek alım yapmakta, işlemekte ve pazara hazırlamaktadır.

TEKEL ise sigara markalarının gerektirdiği harmanlar için gerekli tütünlerin teminini öncelikli hedef olarak almaktadır.

Diğer taraftan TEKEL, kendisine verilen devlet nam ve hesabına tütün satın alma görevi gereği, aldığı tütünleri değerlendirmekte, imkan ve şartların uygunluğu ölçüsünde ihracatını sağlamaktadır.

TEKEL'in ve tütün ticareti yapan firmaların ihracat miktarları, değerleri ve ortalama ihracat birim fiyatları Tablo-37, 38, 39 ve 40'da verilmektedir.

TABLO 37 - TÜRKİYE TÜTÜN İHRACAT MİKTARI

MİKTAR:TON

YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
136.392	169.138	160.361	128.797	24,0	-5,2	-19,7

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 38 - TÜRKİYE TÜTÜN İHRACAT DEĞERİ

DEĞER:BİN \$

YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
354.464	564.039	575.916	506.671	59,1	2,1	-12,0

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 39 - ÜLKELERE GÖRE TÜRKİYE TÜTÜN İHRACAT MİKTARLARI

MİKTAR: TON

ÜLKELER	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
ABD Toplamı	66.438	75.435	61.821	50.652	13,5	-18,0	-18,1
AB Ülk.Toplamı	38.855	45.391	51.036	34.883	16,8	12,4	-31,7
BDT Ülk.Toplamı	4.536	16.818	18.026	16.861	270,8	7,2	-6,5
Diğer Ülk.Toplamı	26.563	31.494	29.478	26.401	18,6	-6,4	-10,4
GENEL TOPLAM	136.392	169.138	160.361	128.797	24,0	-5,2	-19,7

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

TABLO 40 - ÜLKELERE GÖRE TÜRKİYE TÜTÜN İHRACAT DEĞERLERİ

DEĞER:BİN \$

ÜLKELER	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
ABD Toplamı	168.675	260.788	257.977	233.904	54,6	-1,1	-9,3
AB Ülk.Toplamı	104.239	168.600	174.916	138.046	61,7	3,7	-21,1
BDT Ülk.Toplamı	3.579	30.500	31.109	33.527	752,2	2,0	7,8
Diğer Ülk.Toplamı	77.971	104.151	111.914	101.194	33,6	7,5	-9,6
GENEL TOPLAM	354.464	564.039	575.916	506.671	59,1	2,1	-12,0

KAYNAK: TEKEL Kayıtları

Türkiye'den bazı ülkelere harmanlanmış-kıyılmış tütün ve sigara ihracatı da yapılmaktadır.

Önceki yıllarda Rusya Federasyonu ve BDT Ülkelerine TEKEL tarafından yapılan sigara ihracatı, bu ülkelerdeki ekonomik kriz ve diğer bazı sebeplerden ötürü devam edememiştir.

Sigara ve kıyılmış tütün ihracatımızın miktarı ve değerleri Tablo-41,42,43 ve 44'de verilmektedir.

TABLO 41 -TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ İHRACATI (MİKTAR)

(Milyon adet-Ton)

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Sigara, Puro vs. (GTİP 2402)	4.257	10.523	9.593	6.814	147	9	-29
Mamul Tütün vs. (GTIP 2403)	8	12	4.813	4.861	50	40.008	1

Kaynak : Firma Bilgileri

TABLO 42 -TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ İHRACATI (DEĞER)

(FOB, Cari Fiyatlarla, Bin \$)

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Sigara, Puro, Mamul Tütün vs. (GTİP 2402 ve 2403)	34.618	98.729	116.562	73.410	185	18	-37

Kaynak : Firma Bilgileri

TABLO 43 -TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ İHRACATI (DEĞER)

(FOB, Sabit Fiyatlarla, Bin \$)

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Sigara, Puro, Mamul Tütün vs. (GTİP 2402 ve 2403)	39.875	98.633	116.562	73.410	147	18	-37

Kaynak : Firma Bilgileri

TABLO 44 - AT, EFTA, BDT VE ÖNEMLİ DİĞER ÜLKELERE TÜTÜN MAMÜLLERİ SEKTÖRÜ İHRACATI (DEĞER)

(FOB, Cari Fiyatlarla Bin \$)

Ana Mallar	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
AB Ülkeleri Toplamı	3.701	6.260	16.633	4.103	69	166	-75
BDT Ülkeleri Toplamı	1.325	1.561	11.577	5.566	18	642	-52
ABD	-	8	52	145	-	550	179
Diğer Ülkeler	34.849	90.804	88.300	63.596	161	-3	-28
TOPLAM	39.875	98.633	116.562	73.410	147	18	-37

Kaynak : Firma Bilgileri

2.1.5.3. Serbest Bölgelerde Sektörel Faaliyet

Tütün mamulleri sektöründe serbest bölgelerde üretim faaliyeti bulunmamaktadır.

2.1.6. Fiyatlar

Bu bölümde üreticiye ödenen tütün alım fiyatları ile tüketicinin tütün mamullerine ödediği (perakende satış) fiyatları incelenmektedir.

Tütün destekleme kapsamındaki tarım ürünlerindedir.

Bu destekleme fiilen iki şekilde olmaktadır: tütün alım fiyatlarının tespiti sırasında ekicilerin mağdur edilmemesine özen gösterilmektedir. Daha da önemli olarak, yetiştirilen tütünün tamamının satın alınacağı güvencesi verilmektedir. Tütün alım fiyatları bu destekleme anlayışı ile belirlenip ilan edilmektedir.

TEKEL 1993 ürün yılı itibariyle tütün alımında değerlendirme sistemini ve buna bağlı olarak alım fiyatı uygulamasını değiştirmiştir.

Tütün 1994 ürün yılı itibariyle üretim planlamasına gidilmiş ve kota uygulamasına başlanmıştır.

Alım sistemi ve kota uygulamasının uygulama özellikleri sebebiyle üreticilere alım fiyatından ayrı olarak prim ve tazminat ödemeleri yapılmıştır.

TEKEL'in ve tütün ticareti ile uğraşan firmaların ekicilerden satın aldıkları tütün için ödedikleri ortalama alım fiyatları Tablo-45 ve 46'da gösterilmektedir.

TABLO 45 - BÖLGELERE GÖRE İLAN EDİLEN TEKEL İŞLENMEMİŞ YAPRAK TÜTÜN ALIM FİYATLARI

ÜRÜN YILI	NİTELİĞİ	BİRİM:TL/Kg				
		EGE	MARMARA	KARADENİZ	DOĞU	GÜNEYDOĞU
1995	Az. Müd.Fi.	250.000	260.000	260.000	250.000	240.000
1996	Az. Müd.Fi.	475.000	500.000	500.000	475.000	475.000
	Az. Prim	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000
	Az. Hed.Fi.	500.000	525.000	525.000	500.000	500.000
1997	Az.Müd.Fi.	900.000	900.000	900.000	900.000*	800.000
1998	Az.Müd.Fi.	1.400.000	1.450.000	1.450.000	1.300.000*	1.240.000

(*) 1997 ürününde Doğu Bölgesinde Bitlis, Mutki, Hizan, Yolalan, Kavakbaşı 900.000 TL, diğerleri 800.000 TL.

(*) 1998 ürününde Doğu Bölgesinde Bitlis, Mutki, Hizan, Yolalan, Kavakbaşı 1.300.000 TL, diğerleri 1.240.000 TL.

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

TABLO 46- ORTALAMA ALIM FİYATLARI

BİRİM:TL/Kg

ÜRÜN YILLARI	TEKEL ORT.FİYAT	ARTIŞ (%)	TÜCCAR ORT.FİYAT	ARTIŞ (%)	TOPLAM ORT.FİYAT	ARTIŞ (%)
1995	189.171	71,2	234.746	91,5	210.930	82,9
1996	410.619	117,0	477.017	103,2	440.752	108,9
1997	696.387	69,6	798.928	67,4	729.197	65,6
1998	1.108.385	59,1	1.198.210	49,9	1.131.843	55,0

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

Tütün ticareti yapan firmaların ortalama tütün alım fiyatlarının TEKEL'in ortalama tütün alım fiyatlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

1986 ve 1991 yıllarında yapılan yasal düzenlemelerde, tütün mamullerini kapsayan devlet inhisarı kaldırılmıştır. Bu düzenlemelerden sonra özel sektör sigara üretim tesisleri kurulmuş ve üretime başlamıştır. Daha sonra fiili üretimleri 2000 ton/yılı aşan mevcut her iki özel firmaya da mamullerini fiyatlandırma ve dağıtma izni verilmiştir. Böylece TEKEL ve özel iki firma mamullerini serbest piyasa ve rekabet koşullarında pazarlamakta ve dağıtmaktadırlar. TEKEL'in ürün fiyatları hükümet tarafından belirlenmektedir.

TEKEL'in ve özel firmaların başlıca markalarının yıllık ortalama perakende satış fiyatları Tablo-47'de verilmektedir.

Sigaraların yurt içi perakende satış fiyatları, yıl ortalamaları alınarak aşağıdaki tabloda incelenmiştir. Fiyat artışlarında yüksek enflasyonlu ortamın getirdiği fiyat ayarlamalarının yanı sıra vergi ve fonların sürekli arttırılmasının sektöre getirdiği yük de çok büyük etken olmuştur.

TABLO 47 -ORTALAMA PAREKENDE SATIŞ FİYATLARI (BİN TL)

SİGARALAR	YILLAR				YILLIK ARTIŞLAR (%)		
	1995	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Yüksek Fiyatlı Sigaralar (Marlboro/ Camel 100's)	51	93	187	323	83	101	73
Orta Fiyatlı Sigaralar (TEKEL-2000, 100's)	37	68	153	238	85	125	56
Düşük Fiyatlı Sigaralar (Maltepe / Samsun 100's)	18	34	70	105	88	109	49

Özel sektör sigaralarının perakende satış fiyatlarının TEKEL'in aynı tip sigaralarının perakende satış fiyatlarından daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.1.7. İstihdam

Tütünün yetiştiricilik evresi incelendiğinde; sektörde doğrudan faaliyet gösteren ekici sayısının son yıllar itibariyle 550 bin kadar olduğu gözlenmektedir.

Tütün genelde aile işletmeciliği şeklinde üretilmektedir. Bir aile içinde birden fazla ekici cüzdanına sahip üretici bulunabilmektedir.

Türkiye genelinde, bir tütün ekici ailesi içinde fiilen tütün yetiştiriciliğine katılan toplam aile fert sayısının üç kişi olduğu tahmin edilmektedir. Bu tahmine dayanarak ülkemizde tütün tarımıyla 1,5-2 milyon kişinin uğraştığı hesaplanmaktadır.

2.1.8. Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde tütün ve tütün mamulleri sektöründe gözenen başlıca gelişmeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Tütün alımında uygulanan değerlendirme tarzı ve buna bağlı olarak fiyatlandırma sistemi değiştirilmiştir.
- Tütünde üretim planlamasına gidilmiş, üretimde kota uygulaması başlatılmıştır. Kota uygulamasıyla daha az tütün yetiştirmek durumunda kalan ekicilere bazı yıllarda tazminat ödenmiştir.
Kota uygulamasıyla birlikte alım fiyatı sisteminde de değişiklik yapılmış, *müdahale* ve *hedef* fiyat uygulaması benimsenmiştir.
- Kota uygulamasında uygulanmaya başladığı üçüncü yıl olan 1997'de son verilmiştir. Kota uygulaması ile azalan üretim kotanın kaldırılmasıyla yeniden tırmanışa geçmiştir.
- FC ve Burley gibi tütünlerin sözleşmeli olarak Marmara Bölgesi'nde başlatılan deneme üretimleri ticari boyut kazanmış ve bu tip tütünlerin Türkiye toplam tütün üretimi içindeki payı % 2 seviyesine kadar yükselmiştir.
- Daha ziyade iri yapraklı tütünlerin sap ve damarlarının ayrılmak suretiyle işlenmesine imkan veren Treshing ve Redrying tesisleri kurulmuş ve işletmeye alınmıştır.
- TEKEL işletme tesislerinde yaptığı yatırımlarla tütün işletmesinde mekanizasyona ağırlık vermiştir.
- Tütünde monopol uygulamasını kaldıran yasal düzenlemelerin yapılmasını müteakip kurulan özel sektör sigara üretim tesisleri devreye girmiştir. Bu gelişmenin ardından yabancı sigara ithalatı sona ermiştir.

- Özel sektör sigara üreticisi firmalar kendi ürünlerini fiyatlandırma ve dağıtma serbestisini kazanmışlar, bunun üzerine yurt çapında birer pazarlama organizasyonuna gitmişlerdir.
- Sigara piyasasında monopol yapısının yerini rekabet ortamı almıştır.
- Özelleştirme uygulamalarının düzenlenmesine ilişkin Kanun ve KHK'lerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunda Tekel Genel Müdürlüğü kapsam dışı bırakılmıştır. Kamu İktisadi Teşebbüsleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin; 27., 38. ve 61. maddelerin, teşebbüslerin ortaklıklara iştiraki, işletme birimlerinin ve iştiraklerinin tasfiyesi, mevcut varlıklardaki tasarruf yetkisi ile ilgili esasları belirlemektedir. Tekel Genel Müdürlüğü yasanın verdiği bu yetkiler çerçevesinde, VII. Plan döneminde sigara üretimi amacıyla ortaklık teşkili için bazı uluslararası firmalarla görüşmeler yapmış ancak bu görüşmelerden bir sonuç alınamamıştır.
- Filtresiz ve filtreli oriental sigara tüketimi azalmış, Amerikan Blend tipi sigara tüketimi ise artmıştır.
- AB ülkeleriyle imzalanan Gümrük Birliği Anlaşması uyarınca, AB ülkelerinden ithal edilecek sigaralardan alınan gümrük, vergi ve fon kesintilerinin alınmaması için yapılan çalışmalar devam etmektedir.

III. ULAŞILMAK İSTENEN AMAÇLAR

Yurt içi sigara talebini etkileyen en önemli faktör nüfus artış seyridir. Nüfus artışı başta olmak üzere talebi etkileyen faktörler dikkate alınmak suretiyle sigara talebinin gelecek 5 yılda yıllık ortalama %2.5–1.5 arasında artacağı, bu dönemde oriental tip sigaraların talebinin değişmeyeceği öngörülmektedir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde yurtiçi talep, ihracat ve toplam sektör üretim projeksiyonları Tablo-48, 49 ve 50'de verilmiştir.

TABLO 48 - SİGARA SEKTÖRÜ YURT İÇİ TALEP PROJEKSİYONU (MİKTAR)

(Milyon Adet Sigara)

Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Oriental Sigaralar	41.394	41.400	41.400	41.400	41.400	41.400	41.400	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Harmanlı Sigaralar	71.678	74.499	77.396	79.772	81.590	83.435	84.683	3,9	3,9	3,1	2,3	2,3	1,5
Toplam	113072	115899	118796	121172	122990	124835	126083	2,5	2,5	2,0	1,5	1,5	1,0

TABLO 49 - SİGARA SEKTÖRÜ İHRACAT PROJEKSİYONU (MİKTAR)

(Milyon Adet Sigara)

Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Oriental Sigaralar	-	-	-	-	-	-	-	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Harmanlı Sigaralar	8.956	9.500	9.750	10.000	10.200	10.600	10.900	6,1	2,6	2,6	2,0	3,9	2,8
Toplam	8.956	9.500	9.750	10.000	10.200	10.600	10.900	6,1	2,6	2,6	2,0	3,9	2,8

TABLO 50 - SİGARA SEKTÖRÜ TOPLAM TALEP PROJEKSİYONU (MİKTAR)

(Milyon Adet Sigara)

Ana Mallar	YILLAR							YILLIK ARTIŞLAR (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Oriental Sigaralar	41.394	41.400	41.400	41.400	41.400	41.400	41.400	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Harmanlı Sigaralar	80.634	83.999	87.146	89.772	91.790	94.035	95.583	4,2	3,7	3,0	2,2	2,4	1,6
Toplam	122028	125399	128546	131172	133190	135435	136983	2,8	2,5	2,0	1,5	1,7	1,1

Tütün mamullerinin yurt içi talep ve ihracat projeksiyonları ile bölgelerin üretim ve kalite özellikleri göz önüne alındığında önümüzdeki yıllarda talep görmesi beklenen ve bu

nedenle bölgelerde yetiştirilmesi doğru olan azami tütün miktarları tablo-50(a), 50(b) ve 50(c)'de verilmiştir.

TABLO 50(a) - TEKEL TÜTÜN TALEBİ (PROJEKSİYON)

BİRİM: BİN TON

BÖLGELER	YILLAR				
	2001	2002	2003	2004	2005
EGE	13,1	15,2	17,3	18,9	20
KARADENİZ	23,2	23,7	24,2	24,7	25
MARMARA	3,6	3,7	3,8	3,9	4
DOĞU-GÜNEYDOĞU	32,8	33,5	34	34,6	35
TOPLAM	72,7	76,1	79,3	82,1	84

TABLO 50(b) – TÜCCAR TÜTÜN TALEBİ (PROJEKSİYON)

BİRİM: BİN TON

BÖLGELER	YILLAR				
	2001	2002	2003	2004	2005
EGE	90	90	90	90	90
KARADENİZ	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
MARMARA	1	1	1	1	1
DOĞU-GÜNEYDOĞU	-	-	-	-	-
TOPLAM	98,5	98,5	98,5	98,5	98,5

TABLO 50(c) – TOPLAM TÜTÜN TALEBİ (PROJEKSİYON)

BİRİM: BİN TON

BÖLGELER	YILLAR				
	2001	2002	2003	2004	2005
EGE	103,1	105,2	107,3	108,9	110
KARADENİZ	30,7	31,2	31,7	32,2	32,5
MARMARA	4,6	4,7	4,8	4,9	5
DOĞU-GÜNEYDOĞU	32,8	33,5	34	34,6	35
TOPLAM	171,2	174,6	177,8	180,6	182,5

IV. PLANLANAN YATIRIMLAR

Sigara sektöründe en ağırlıklı paya sahip olan TEKEL; gerek sigara harmanlarının ihtiyacı olarak satın alınan (idare) tütünlerinin ve gerek devlet nam ve hesabına satın alınan (destekleme) tütünlerinin işleme ve bakımları için ihtiyaç duyulan tesislerin yapımını planlanmıştır.

Diğer taraftan yaklaşık 25 yıl önce Yatırım Programına konulmuş olan sigara üretim tesislerinden Akhisar Sigara Fabrikası, çeşitli güçlükler nedeniyle günümüze kadar tamamlanamamıştır.

TEKEL sigara üretim tesislerinin modernizasyonu bakımından, yeni teknolojinin kullanılacağı bu tesise ihtiyaç duyulmaktadır.

TEKEL'in sigara üretiminde verimliliğini yükseltecek olan bu tesis TEKEL'e yurtiçi piyasalarda özel sektörle rekabette yeni imkanlar kazandırabilecektir.

Ayrıca, oriental sigara harmanlarında da kullanılmaya başlanan ve giderek kullanım oranı artan tabaka haline getirilmiş (homojenize veya reconstitue) tütünün yurtiçinde imaline imkan sağlamak amacıyla TEKEL, Kütahya'da bir reconstitue üretim tesisi kurmayı planlamıştır.

TEKEL'in gerek yurt içi piyasalarda özel sektör firmaları ile rekabet edebilirliğini sağlamak ve gerek yurt dışında ihracat için teknolojik imkanlar yaratmak bakımından devam eden yatırımların kesintisiz olarak ekonomiye kazandırılması yararlı olacaktır.

TABLO 51- SİGARA SEKTÖRÜNDE EKLENECEK KAPASİTELER

PROJE ADI	YERİ (İLİ VE İLÇESİ)	KARAKTERİSTİĞİ	İŞİN BAŞLAMA BİTİŞ TARİHİ
Akhisar Sigara Fabrikası	Akhisar/MANİSA	10.000 Ton/Yıl Sigara	1976-2002
Reconstitue Tütün Tesisi	KÜTAHYA	10.000 Ton/Yıl	1992-2002
Balıca Sigara Fabrikası Makine Teçhizat Alımı	Balıca/SAMSUN	3.100 Ton/Yıl	1999-2001

Kaynak : TEKEL

Ayrıca, 2000 yılı TEKEL yatırım programına şişirme tütün tesisi etüt projesi alınmış olup sektör için önemli olan bu yatırımın çalışmaları devam etmektedir.

**TABLO 52 - TÜTÜN SEKTÖRÜNE EKLENECEK YENİ KAPASİTELERİN BÖLGESEL DAĞILIMI
(1999 Yılında Başlayıp Devam Eden)**BİRİM: M²

BÖLGELER	PROJE ADI	YATIRIM SÜRESİ (Yıl)	ÜRETİME BAŞLAMA TARİHİ	ÜRETİM HEDEFİ
EGE	Muğla-Merkez Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	2.500
	Muğla-Yatağan Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	1.000
	Burdur-Bucak Tüt.Dep. Yapılması	2	01.01.2001	3.000
	Manisa-Demirci Tüt.Dep. Yapılması	2	01.01.2001	1.000
	Balıkesir-Savaştepe Tüt.Dep.Yap.	2	01.01.2001	1.000
	Balıkesir-Bigadiç Tüt.Dep.Yap.	2	01.01.2001	1.000
	Denizli-Çivril Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	1.000
	Denizli-Güney Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	1.000
	Denizli-Tavas Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	1.000
	Denizli-Acıpayam Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	2.000
	Uşak-Eşme Tüt.Dep.ve Hiz.Binası	2	01.01.2001	1.000
	İzmir-Buca Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	5.000
KARADENİZ	Samsun-Merkez Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	1.000
DOĞU	Bitlis-Merkez Y.T.İşlt.Müd.Tesisleri	2	01.01.2001	-
GÜNEYDOĞU	Hatay-Merkez Tüt.Dep.Yapılması	2	01.01.2001	5.000

KAYNAK : TEKEL Kayıtları

V. ÖNGÖRÜLEN AMAÇLARA ULAŞABİLMESİ İÇİN YAPILMASI GEREKLİ YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER VE UYGULANACAK POLİTİKALAR

Sektörle ilgili sorunlar ve bu sorunların aşılması için düşünülen çözüm önerileri aşağıda verilmektedir.

5.1. Yasal Düzenlemeler

1177 sayılı Tütün Tekeli Yasası'nın bazı maddeleri 3 Haziran 1986 tarihinde yayınlanan 3291 sayılı Kanunla iptal edilmiştir. Bu yasa ve daha sonra aynı doğrultuda, yapılan çeşitli düzenlemelerle tütün mamullerinin üretim, satış ve tüketimi üzerinde yüzyılı aşkın bir süredir devam eden tekel (monopol) kaldırılmıştır. Ancak bu düzenlemeler kapsam bakımlarından eksik ve yetersiz kalmıştır.

Diğer taraftan 1177 sayılı Kanunun kaldırılan maddeleriyle ilişkili faaliyet ve işlemleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan hükümler yürürlükte kalmıştır.

Tütünle ilgili faaliyetlerin devlet tekeli altında yürütülmesi anlayışı içerisinde düzenlenmiş olan bu hükümlerin çoğu, tekele son verildiği için gereksiz hale gelmiştir. Çeşitli güçlüklerle ve füzuli işlemlere neden olan bu hükümlerin kaldırılması gerekmektedir.

1177 sayılı Kanunun uygulandığı dönem zarfında tütün ve tütün mamulleri sanayilerinde ve dünya ticaretinde önemli değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır. Dünya ekonomilerinde gözlenen yerellikten küreselleşmeye, korumacılıktan rekabete ve devletçilikten özelleştirmeye yönelik politikalar, sektörü derinden etkilemiştir.

Gümrük Birliği antlaşması ile diğer uluslararası antlaşmalardaki ticari ve ekonomik yükümlülüklerimize bağlı kalınması zorunluluğu, sektörde ayrımcılık yaratan tüm mevzuatın değiştirilmesini ve yeni düzenlemeler yapılmasını gerektirmektedir.

Mevcut politikalar sonucu oluşan aşırı miktardaki tütün stoğu bir milli tütün politikasının belirlenmesini, hayata geçirilmesini, reform niteliğindeki önlemlerin uygulanmasını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Oriental tütün kullanımını sürdürecektir kalıcı bir düzenleme yapılmadığı takdirde türk tütüncülüğünün önünde bulunan güçlüklerin aşılması mümkün görülmektedir.

VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında da öngörüldüğü üzere 1177 Sayılı Tütün Tekeli Kanunu, 1196 Sayılı Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği Kanunu ve 196 Sayılı Ekici Tütün Piyasalarının Desteklenmesine Dair Kanunlar günün şartlarına uygun hale getirilmeli, Tekel Genel Müdürlüğü'nün yaprak tütün işletmeleri ile sigara sanayii

faaliyetlerinin ayrı birimler halinde örgütlenmesini sağlamak üzere gerekli kurumsal düzenlemeler yapılmalıdır.

Tütün Tarım-Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleri ile Türkiye Tütün Tarım-Satış Kooperatifleri Genel Birliği Yasası değiştirilerek bu kuruluşların devlet müdahalesinden uzak, kendi kendilerini yönetme imkanına sahip, ortaklarına daha iyi hizmet verebilecek ve kooperatifçilik çalışmalarını daha etkin şekilde yapabilecek özerk bir yapıya kavuşturulmalarının, tütün konusunda görev ve sorumluluk almalarının sağlanması gerekmektedir.

1940 yılında yürürlüğe giren ve 1960 yılında yürürlükten kaldırılmış olan 3780 sayılı Milli Koruma Yasasına dayanılarak çıkarılan "Koordinasyon Heyeti Kararları" ile ekici tütünleri satış bedellerinden %4 oranında prim kesilmeye başlanmıştır.

1950 yılında yürürlüğe konulan 5628 sayılı "Türk Tütün Ortaklığı Yasası" ile de ekici tütünleri satış bedellerinden prim kesilmesine devam edilmesi ve o tarihe kadar birikmiş olan bütün primlerin faizleri ile birlikte ekici sermayesini oluşturmak üzere ortaklığa devri öngörülmüştür.

1969 yılında yürürlüğe konulan 1196 sayılı "Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği Yasası" ile daha önce 3780 sayılı Milli Koruma Yasasına ve 5628 sayılı Türk Tütün Ortaklığı Yasasına göre ekici tütünleri satış bedellerinden toplanan primlerin devir tarihine kadar tahakkuk edecek faizleriyle birlikte, Tekel Genel Müdürlüğü ve T.C. Ziraat Bankası tarafından hazırlanacak listelere göre kurulacak Tütün Tarım Satış Kooperatiflerine devri öngörülmüştür.

Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle, Türkiye Tütün Tarım ve Satış Kooperatifleri Genel Birliği hakkında çıkarılan 25.12.1969 tarih ve 1196 sayılı Kanuna bugüne kadar işlerlik kazandırılmamıştır.

Tütün üreticilerinden kesilmiş olan primlerin toplam miktarı, günümüze kadar tahakkuk eden faizleri ile birlikte, çok yüksek bir düzeye erişmiş olduğu tahmin edilmektedir. Tütün Tarım Satış Kooperatifleri kurulmadığına ve primlerle faizlerin başka bir yerde kullanılmış olmasına yasal olanak bulunmadığına göre Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Yasasının yürürlükten kaldırılması halinde, birikmiş olan meblağın yasalarla belirlenmiş amaç için kullanılması olanağı ortadan kalkacaktır. Bu durum 3080 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanun Tasarısının değişikliği çalışmaları sırasında dikkate alınmalıdır.

Tütün tekelinin kaldırılmasından sonra tütüncülüğümüzde ve özellikle sigara sanayimizde çok önemli yapısal değişiklikler olmuştur. Yurtiçi pazarın tamamına hakim durumda olan Tekel Genel Müdürlüğü, uluslararası sigara üreticisi firmalarla pazarı paylaşmak ve rekabet etmek durumundadır. TEKEL'in mevcut piyasa koşullarında rekabet edebilmesi için gereken imkan ve koşulların sağlanması, bu suretle daha verimli ve daha karlı bir kamu kuruluşu haline getirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; tütün üreticilerimizin ve kaliteli tütün yetiştiriciliğimizin desteklenmesi, uluslararası yükümlülüklerimizden doğan uyum gereklerinin sağlanması, kalkınma ve gelişme sürecinin getirdiği ihtiyaçların karşılanması amaçlarıyla, mevzuatımızda yeni düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülmektedir.

5.2. Üretim Planlaması ve Kota Uygulaması

1998 yılı itibariyle, ülkemizde yaklaşık 600 bin kadar ekici 280 bin dekar arazide yaklaşık 260 bin ton tütün üretilmektedir.

Yurdumuzda yetiştirilen tütün TEKEL ve tüccar tarafından satın alınmaktadır.

Tüccar ticari bir amaçla satın aldığı tütünü, daha ziyade yurtdışına uygun ve kazançlı bir fiyatla satmaktadır.

TEKEL ise kendi sigaralarının harman reçetelerine göre ihtiyaç duyduğu tütünü satın almak durumundadır. Piyasada alıcısı bulunmayan tütünler ise ekicilerin desteklenmesi amacıyla, TEKEL tarafından devlet nam ve hesabına satın alınmaktadır. Destekleme amacıyla satın alınan tütünler nakledilmekte, ambarlanmakta, işlenmekte ve depolarda bakım altında muhafaza edilip stoklanmaktadır.

Ekici tarafından yetiştirilen tütünlerin devlet tarafından satın alınması tütün çeşidi ve kalitesi bakımından üreticinin gayret ve titizlik göstermemesine neden olmuştur.

Üretim planlaması, destekleme ve kota uygulaması ile ilgili olarak, oriental Türk tütününün ve bu tütünü üreten ekicilerin yararını dikkatle göz önünde tutan bir anlayışla aşağıda belirtilen hususlar tespit edilmiştir:

- Yıllık üretim hedefleri ve üretim kotası; sigara endüstrisinin ihtiyaçları ve ihracat imkanları gözönünde bulundurularak, arz talep dengesi çerçevesinde saptanmalıdır.
- Uygulanacak fiyatlar tütün dikiminden önce ilan edilmelidir.
- Üretimin sadece kısıtlanması değil gerektiğinde, özellikle ihtiyaç duyulan bazı menşeler için, artırılması da sağlanabilmelidir.
- İhtiyaç duyulan menşe tütünleri için teşvik tedbirleri uygulanabilmelidir.
- Geçimini öteden beri tütün üretmekle sağlayan üreticilerin korunmasına öncelik verilmelidir.
- Tütün üretiminde belli oranın üzerinde kısıtlama yapıldığı takdirde, üreticilerin bu kısıtlama nedeniyle uğrayacakları gelir kaybı, bir süre için, devlet tarafından karşılanmalıdır.

- Üretim planlamasından beklenen sonuçların alınabilmesi için; oriental Türk tütünleri için kır arazide ve yabancı menşeli tütünler için taban arazide üretime serbest alanlar köy bazında belirlenmeli, nerede hangi çeşidin üretileceği tespit edilmelidir.
- Üretim planlaması ve kota uygulaması, yasa ile güvence ve disiplin altına alınmalıdır.

5.3. Kurumsal Düzenlemeler

Yapılacak bir düzenleme ile Tütün Kurumu kurulmalıdır. Tütün Kurumu'nun yaprak tütün ticaretindeki temel fonksiyonu, görevi; üreticilerin korunmasına yönelik önlemlerin alınması ve üreticiler ile alıcıların sağlıklı, düzenli ve disiplinli bir ticaret ortamında buluşmalarını temin etmek ve yaprak tütün ticaretinin bu ortamda şeffaf olarak yapılmasını sağlamak olmalıdır.

Bu kapsamda:

- Tütün üretiminin planlanması,
- Üretimde kota uygulaması,
- Tütün satış merkezlerinin kurulması ve yönetimi,
- Artırmalı satış işlemlerinin yürütülmesi,
- Kota dahilinde üretilmiş olmak kaydıyla alıcısı çıkmayan ekici tütünlerinin satın alınması,
- Tütün ile ilgili araştırmaların, denemelerin, rezidü analizleri dahil laboratuvar çalışmalarının yapılması ve üreticiye dağıtılacak nitelikli tütün tohumlarının üretilip dağıtılması,
- Kurum bünyesinde danışma ve yönlendirme fonksiyonu yapmak üzere oluşturulacak Milli Tütün Konseyi'nin işleyişinin sağlanması,

gibi önem taşıyan görev ve hizmetler Tütün Kurumu tarafından yürütülmelidir. Nitelikleri, kapsamı ve birbiri ile yakın ilgisi, bu görevlerin aynı kuruluşun bünyesinde toplanmasını gerekli kılmaktadır.

Tütün Kurumu üreticileri destekleyerek tütün yetiştiriciliğini verimliliğe ve üretimi kaliteye yönlendirmelidir.

Tütün Kurumu her ürün yılı itibariyle, yetiştirilen tütünle ilgili olarak, Kurum'da görevli Tütün Ekspertleri eliyle ürün tespiti ve kalite değerlemesi yapmalıdır.

Tütün Kurumu ayrıca ekicilerin tütünlerini uygun ve mümkün olan en uygun fiyattan satabilmelerini sağlamak üzere gerekli düzenlemeleri yapmalıdır.

Tütün Kurumu kota dahilinde üretilmiş olmak kaydıyla, açık arttırmada alıcısı çıkmayan tütünleri, tütün tespitleri sırasında eksperler tarafından belirlenen kalite kategorilerine göre, tespit olunan destekleme fiyatı üzerinden satın almalıdır. Bu tütünler Tütün Ofisi tarafından ticari kurallar çerçevesinde değerlendirilmelidir.

5.4. Üretici Tütünlerinin Artırma ile Satılması

Ekici tütün piyasalarında bugün uygulanmakta olan pazarlama sistemi, belli bir program çerçevesinde terk edilmeli ve artırmalı satış sistemine geçilmelidir.

Yetiştirilen tütünün piyasalarda şeffaf ve rekabet şartlarında oluşacak fiyatlarla pazarlanması ve bu suretle ekicilerin ürünlerini mümkün olabilen en uygun fiyatla satabilmeleri sağlanmalıdır. Bu amaçla ekici tütünlerinin pazarlanmasına esnek bir geçiş dönemi içerisinde artırmalı satış yöntemine geçilmesi için kapsamlı yasal düzenlemeler yapılmalı ve bugüne kadar işlerlik kazandırılması mümkün olmayan 1196 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmalıdır.

Bu nedenle gerekli alt yapı oluşturuluncaya kadar, geçici olarak "kataloğa dayalı artırmalı satış" yöntemine geçilmelidir.

Bu usule göre yapılacak artırmalı satış sisteminde ekici tütünlerinin fiyatlandırılmasına esas olacak kriterler Tütün Kurumu Ekspertleri tarafından köylerde her ekici için ayrı ayrı yapılacak ekspertize dayalı tespitlerle belirlenmelidir.

Bir programa göre kurulacak Tütün Satış Merkezleri tamamlandıktan sonra alım-satımların bu merkezlerde yapılmalıdır.

Tütünde artırmalı satış sisteminden beklenen sonucun alınması için, ne suretle olursa olsun, FC, Burley, tömbeki tütünü ve puroluk tütünler hariç bu merkezler dışında yapılacak satın almalar kesinlikle önlenmelidir.

5.5. Tütün Üretimine ve Üreticilerin Desteklenmesi

Tütüncülüğümüz çok uzun yıllardan beri devlet tarafından desteklenmektedir. Tütünde doğrudan yapılan destekleme başlıca iki mekanizma kullanılarak yapılmaktadır. Birincisi piyasada talep edilmeyen tütünler Hazine adına satın alınmaktadır.

Diğer mekanizma ise tütüne dünya fiyatlarının üzerinde bir bedel ödenmesidir.

Ekici tütünleri satış piyasalarının desteklenmesine dair 196 sayılı Kanun ile destekleme kapsamına alınmış olan tütün, bu ayrıcalığını günümüzde de sürdüren tarım ürünlerinden biridir.

Tütün üreticilerinin desteklenmesi amacıyla çıkarılan 196 sayılı Kanuna dayanılarak her yıl Bakanlar Kurulu Kararı ile Tekel Genel Müdürlüğü'ne ekici tütün piyasalarında Devlet nam ve hesabına yaprak tütün satın alma görevi verilmektedir.

Tarımda destekleme doğrudan veya dolaylı olarak; tarım ilacı, gübre, yakıt sübvansiyonu, kredi, Ar-Ge çalışmaları, kurumsal hizmetler vb. uygulamalarla yapılmaktadır.

Tütünde uygulanan desteklemenin tütüncülüğümüz ve tütün ekicilerimiz bakımından önem ve yararı çok büyük olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Ancak destekleme uygulamasındaki strateji ve amaç eksikliği tütün yetiştiriciliğini olumlu değil olumsuz etkilemiştir.

Ekici sayısının artması, ekim alanının genişlemesi ve tütün üretiminin talebi çok aşarak stokların oluşması, en önemlisi tütün üretiminde kalite düşüncesinin giderek zayıflaması ve geri plana itilmesi destekleme uygulamalarındaki eksikliklerden, yanlışlıklardan kaynaklanmaktadır.

Tütüncülüğümüzdeki destekleme uygulamasında; menşe, çeşit, kalite, yetiştiricilikte gösterilen özen, tarımsal işletmenin büyüklüğü, yapılan diğer tarımsal faaliyetler, işletmenin verimlilik durumu, üreticinin desteğe ihtiyaç derecesi, tütünün yurt içi sigara harmanlarında kullanılabilme ve ihraç edilebilme imkanı vb. unsurların hiçbirisi dikkate alınmamakta, üretilmiş her türlü tütün, devlet adına satın alınmak suretiyle ayrımsız bir destekleme yapılmaktadır.

Marmara Bölgesinde tütüncülüğümüz yok denecek düzeye inmiştir. Sigara harmanlarında ihtiyaç duyulan bazı (menşe) tütünlerin üretim miktarı çok sınırlı hale gelmiştir. Ege ve Karadeniz Bölgelerinde genç nüfus tütüncülük yapmamaktadır. Mevcut şartların devamı halinde Ege ve Karadeniz Bölgelerinde de Marmara Bölgesi'ndekine benzer durumların ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir.

Tütünün desteklenmesi için ayrılan hazine kaynakları, genellikle çok kısa vadeli politik amaçlara ulaşmak için kullanılmıştır. Bu amaçların gerçekleştirilmesi için özendirilen üretim sonrasında oluşan stoklar ise bir döngü fonksiyonu yaparak daha çok desteklemeye ve böylece daha çok hazine kaynağının tüketilmesine ihtiyaç göstermiştir. Sonuç olarak, tütün destekleme alımlarının sonucu aşırı tütün stokları olarak ortaya çıkmaktadır.

Tütün üretimimizin, belirlenecek hedefler ve amaçlar doğrultusunda yapılması, ekicilerimizin kaliteli tütün yetiştiriciliğine yönelmeleri ve diğer tarımsal faaliyetlerine devam edebilmeleri için destekleme mekanizmalarının yeni bir anlayışla yapılandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Değişen yurt ve dünya koşulları, desteklemenin niteliğinin, amacının ve kapsamının yeniden belirlenmesini ve yasal esaslara bağlanmasını gerektirmektedir. Hangi tütünlerin destekleme kapsamında olacağını ve hangi üreticilerin desteklemeden yararlanacağını belirlemek zorunlu hale gelmiştir. Destekleme, sözleşmeli yetiştirilen tütünler hariç ve Türkiye’de yetiştirilen oriental tipi tütünleri ve üretim kooperatifleri ile birlikleri kapsamalıdır.

AB ülkelerinde 1998-99 yılları itibariyle, 110 bin kadar üretici, 135 bin hektar kadar arazide, yılda 345 bin ton kadar tütün üretmektedir. Bu tütünler içinde 75-100 bin ton kadarı oriental tip olup Yunanistan’da yetiştirilmektedir.

Oriental tütünler piyasada ortalama 1.09 ile 2.9 Eur/Kg birim fiyatla üreticiler tarafından işleyici firmalara satılmaktadır. Aynı tütünlere AB ayrıca 2.5 ile 4.1 Eur/Kg destekleme primi ödemektedir. Sonuç olarak Yunanistan’daki tütün üreticisinin eline, tütün çeşitlerine göre, ortalama 3.6 ile 6.9 Eur/Kg arası bir fiyat geçmektedir.

AB, bu destekleme tarzının kaliteyi özendirmediğini ifade etmektedir. Bu sebeple mevcut destekleme sistem ve mekanizmalarının değiştirilmesi üzerinde çalışıldığı bildirilmektedir.

5.6. Yurtiçi Sigara Endüstrisindeki Kuruluşların Rekabet Edebilirlikleri

Sektörde en ağırlıklı paya sahip olan TEKEL’in, sigara konusunda rekabet edebilirliği, üzerinde bulunan görevler nedeniyle büyük ölçüde zarara uğramaktadır.

Özellikle destekleme stoklarından kaynaklanan finansal ve fiziksel zorluklar nedeniyle TEKEL, sigara üreticisi firmalarla rekabet imkanından mahrum bulunmaktadır. Destekleme görevi TEKEL’in üzerinden alınmalıdır.

TEKEL sigara fabrikalarının önemli bir bölümünün eski teknolojiye sahip olması nedeniyle kuruluşun rekabet edebilirliği zaafa uğramaktadır.

TEKEL’e zorunlu olan teknoloji yenileme yatırımlarını yapma olanağı verilmediği takdirde TEKEL’in ürettiği oriental tip sigaralar, pazar payını kaybetmeye devam edecek bunun sonucu olarak oriental Türk tütünü üretimi azalacak tütün üreticilerimiz büyük sorunlarla karşılaşacaklardır.

AB ve diğer gelişmiş ülkelerde, sigaralar için zifir, nikotin ve karbonmonoksit bakımından öngörülen sınır değerlerine inilmesini sağlamak ve kolaylaştırmak amacıyla, şişirme ve

homojenize (reconstitue) tütün üretim tesislerinin yapılmasına ilişkin TEKEL yatırımlarına başlanmalıdır.

Yüzde yüz Türk tütünü ile sigara imal eden bir kamu kuruluşu olan TEKEL'in AB'ye uyum çalışmaları ve düzenlemeler sonucu sigara paketlerine nikotin ve zifir oranlarının yazılması yakın gelecekte kaçınılmaz görüldüğünden Blended sigara harmanlarına karşı oriental harmanlı sigaraların da rekabetini sürdürecektir. Yatırımlara ağırlık verilmelidir.

Sigara sanayiinde önemli maliyet kalemi olan filtre hammadresi, tow, yüksek proziteli sigara kağıdı, perfore uç kağıdı ile recon tütünün Türkiye'de imali önemli döviz tasarrufu sağlayacağından, bu konulara yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir.

Yapılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerden sonra TEKEL'in; Devlet adına tütün destekleme alımı, bakımı, işlemesi yapmayacağı, öz kaynaklarını kullanarak bu iş ve işlemleri finanse etmek zorunda kalmayacağı düşünülmektedir. Böylece TEKEL, tütün mamullerinin üretim, dağıtım ve satışı hizmetlerine çok daha fazla güç ile yönelebilecek, sigara pazarında rekabet edebilme imkanları genişleyecek, piyasalarda bugüne kadar sağladığı başarıyı arttıracaktır. Ayrıca Türkiye'nin AB ile entegrasyonu ile rekabetin daha da artıyor olduğu dikkate alınarak, TEKEL'in günün şartlarına ve ticari gereklerine göre serbest karar alabilecek bir yapıya kavuşturulması gerekliliği devam etmektedir.

Tekel Genel Müdürlüğü sigara üretip pazarlayan ve aynı işi yapan özel firmaların rakibi konumundadır. Bu nedenle sektörü düzenleme ve denetleme yetkisi TEKEL'e verilmemelidir.

Perakende tütün mamulleri satan bayilerin çalışma usullerinin belirlenmesi ve denetlenmesinin tarafsız bir kamu kuruluşuna verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

5.7. Sigara Endüstrisi Tesislerinin Kuruluşu

Ülkemizde tütün mamullerinin üretim ve satışına dair monopol yapı kaldırılırken özel firmaların üretim tesisi kurmalarına dair bazı esaslar, üretim ve satış faaliyetleri için bazı ölçüler getirilmiştir.

Bunlardan başlıcaları üretim kapasitesi için belli minimum büyüklük (2000 ton/yıl), makine teçhizatın yeni olması ve entegre, yani tütün hazırlama ünitelerini de kapsamaması, gibi şartlardır.

Yürürlükteki mevzuatta yer alan, kurulacak sigara fabrikalarının makine ve teçhizatının yeni ve tütün hazırlama bölümlerini ihtiva edecek şekilde entegre olması şartı korunmalıdır.

Bu ölçüler; yatırım yapacak olan firmanın ciddi bir yatırım yapması, yatırımın toplama makine teçhizat olmaması, teknolojinin rekabete imkan verecek yenilikte olması, tütün hazırlama ünitesinin varlığı ile katma değerün ülkemizde kalması gibi son derece doğru ve ulusal anlamda yararlı hükümlerdir. Böylece göstermelik kuruluşların, ciddi yatırım niyeti olmayan, kar maksimizasyonunu düşünen gündelikçilerin ve nihayet fason üretim anlayışının önü kesilerek ülke çıkarları ve bunun doğal sonucu olarak tüketiciler korunmuştur.

Başta ülke çıkarlarının korunmaya devam edilmesini sağlamak, ikincil olarak da, Devletin devamlılığı ilkesinden hareketle bu ölçülere uyarak ülkemizde yatırım yapmış bulunan firmaların haksızlığa uğramaması ve ucuz kazanç arayışlarına imkan vermemek amacıyla, aynı ölçülerin yeni düzenlemelerde de bu şartların yer almasında fayda görülmektedir.

5.8. Tütün ve Tütün Mamulleri İthalatı

Halen tütün ithalatından ton başına \$3 bin, mamul sigara ithalatından ise paket başına \$0.40 fon alınmaktadır.

Bilindiği gibi AB üyesi ülkelerde tütün üreticileri çeşitli biçimlerle korunmaktadır.

AB üyesi ülkelerdeki tarımsal destek uygulamalarına ülkemizde geçilmeden söz konusu fonların kaldırılması halinde Türk tütüncülüğünün ve ülkenin sigara sanayiinin korunması imkanı ortadan kalkacaktır.

Bu nedenle söz konusu fonların AB tarım politikasına uyumla birlikte ele alınmasında yarar görülmektedir.

Gümrük Birliği'ne girme hazırlıkları yapıldığı dönemde, AB Ortaklık Konseyi'ne başvurularak sigara ve kıyılmış tütünün Türkiye için hassas ürünler listesine alınması ve bu suretle ithalatın serbest bırakılmasının Türk tütüncülüğüne yapacağı olumsuz etkilerin önlenmesi mümkün olamamıştır.

Gümrük Birliği antlaşması ile AB'den ülkemize tütün mamulü ithali serbest ve gümrük oranı sıfır olarak kabul edilmiştir.

AB'de üretilen tütünlere halen belirli oranlarda destekleme (sübvansiyon) uygulanmaktadır. Ülkemiz tütünleri benzer miktar ve oranda destekleme görmemektedir. Daha düşük kaliteli olan bu tütünler bizim tütünlerimizden daha düşük bir fiyatla alınıp satılmaktadır.

Diğer taraftan, BDT ve benzeri Doğu Bloğu ülkelerinde ve KKTC'de kötü örnekleri görüldüğü üzere; ucuz kazanç elde etmeye, tüketiciyi aldatmaya yönelik çok çeşitli ürünler, yanıltıcı marka, paket dizaynı ve benzeri uygulamalarla piyasayı doldurmuştur.

Bütün bunların dışında sigara, taşıdığı bandrol sebebiyle önemli miktarda vergiye tabi ve Hazineye gelir getiren başta gelen ticari ürünlerdendir. Sigara üreticilerine bandrol verilirken üretimi izlenmektedir. TEKEL'in ve belli büyüklük ölçülerinde kurulmaları sağlanmış olan sigara üreticisi firmaların varlıkları, yatırımları, ciroları, satış hacimleri, ticari işlemleri ve uluslararası yapıları vergilerin ödeneceğinin taahhüdü, garantisi olarak görülmektedir.

İthal edeceği sigara miktarı belirli büyüklüklerde olması öngörülmediği takdirde isteyen istediği kadar sigarayı AB'den ithal edebilecektir. Yurt içindeki sigara üreticileriyle eşitlik ilkesinden hareketle, hiç bir ücret ödemeksizin ithalatçı da bandrol talebinde bulunacaktır. Yine eşitlik ilkesi sebebiyle ithalat sırasında gümrükten girişte tüm vergilerin peşin olarak ödenmesi istenemediği takdirde, yurt içinde satış sonrasında doğacak verginin ödenme garantisi yoktur. Kayden kurulan bir firmadan ithalat sonrasında hayli yüklü bir vergiyi ödemesini beklemek sadece iyi niyetli bir bekleyiş olacaktır.

Ayrıca, bilindiği üzere tüketici beğendiği ürünü, her yerde, her şartla serbest olarak bulmak isteyecektir. Konu sigara olduğunda, piyasaya sunulacak ürünün piyasa talebi kadar ve sürekli olarak pazarda bulunması önem taşımaktadır. Sigaranın alışkanlığından kaynaklanan bu özelliği nedeniyle ithalatta parti büyüklüğü için bir ölçü ve devamlılık şartı aranması gerekmektedir.

Türkiye'nin AB'ne tam üyeliğe geçişine kadar sigara ithalatının ağırlaştırılarak , bu süreç içinde tarım ürünlerinde ve tütünde fiyat mekanizmalarını etkileyen sübvansiyon uygulamalarının değiştirilmesi, AB ile uyumlu hale getirilmesi hedeflenmelidir. AB tütünlerine yapılan sübvansiyonun azalıp oriental (Türk) tütünlerinin de AB kapsamında veya ölçüsünde sübvansiyona kavuşması, böylece sigaralarımızın, özellikle Oriental markalarımızın haksız rekabetle karşılaşmasının önlenmesi sağlanabilir.

Sigara ithalatının ağırlaştırılması mekanizmalarından olmak üzere; ithalat talebinde bulunanlardan geçerli ticari taahhüt ve garantiler istenmesi, belli parti büyüklüğünün altındaki ithalatlara izin verilmemesi, ürünlerin öngörülen spesifikasyonlarda olup olmadığının iyice araştırılması, yurtiçinde yaygın ve geniş dağıtım ve satış ağı bulunmasının aranması ve nihayet bandrol talebi sırasında veya ürünün yurda girişinde vergilerin peşin olarak tahsiline gidilmesinde yarar görülmektedir.

Türkiye'deki sigara üreticileri aleyhine haksız rekabet yaratmayacak şekilde tütün ve tütün mamulleri ithaline, ancak Türkiye sathında il bazında dağıtım yapılması, asgari miktarın belirtilmesi ve vergisinin teminat altına alınması kaydıyla izin verilmelidir.

5.9. Tütün Mamullerine Uygulanan Verginin Yapısı

Oriental tütünlerden yapılan sigaralar ile diğer tip tütünlerden yapılan sigaralara farklı miktarlarda vergi uygulanmalı, böylece iki kademeli bir vergi yapısı oluşturulmalıdır.

Sigaralara uygulanan vergilerin yapısı (yani nispi ve maktu elemanlar arasındaki denge), piyasadaki ucuz ürünlerin satış kabiliyetini ve yüksek enflasyonlu bir ortamda devletin gelirlerini olumsuz etkilememelidir.

5.10. Araştırma-Geliştirme Çalışmaları

Tütün Ofisi Genel Müdürlüğü bünyesinde bir Ar-Ge birimi kurulmalıdır. Ar-Ge birimi tütün üretiminin yoğun ve yaygın olduğu alanlarda, mülk edinme gayretinde olmaksızın, deneme, üretim ve eğitim çalışmaları yapmalıdır.

Diğer yandan, AB'nin zorunlu kıldığı ürün standartları arasında yer alan azami zifir, nikotin ve karbonmonoksit oranlarına uygun üretim yapabilmek için gerekli yatırımlar tütün mamulleri üreticisi firmalar tarafından planlanmaya başlanmıştır. Sektörde bunun yanında bağımsız ve yetkili/tanınan bir laboratuvarın varlığı da zorunlu hale gelmektedir. Bu bağımsız laboratuvarın bir üniversite bünyesinde oluşturulabileceği gibi, sektörde faaliyet gösteren sanayici firmaların ortak bir kuruluşu olarak kurulmasının da yararlı olabileceğine inanılmaktadır. Bunun yanında TEKEL Araştırma Enstitüsü, tütün ve tütün mamulleri sağlık ilişkilerine yönelik araştırma, kontrol ve analiz yapmak üzere fonksiyonel, akredite ve bağımsız bir kuruluş haline getirilebilir.

Tütün Ofisi de Ar-Ge çalışmalarını tütün üreticilerinin, TEKEL'in ve tütün tüccarlarının isteklerini ön planda tutarak planlamalıdır.

Ar-Ge projelerinin yanı sıra, ekicilerin, TEKEL'in ve tütün tüccarlarının istekleri doğrultusunda sonuçları süratle pratiğe aktarılacak denemeler, çalışmalar yapılmalıdır.

Bu kapsamda tütünlerimizin genel olarak zayıf gibi görünen doldurma kapasitelerinin, yanma yeteneklerinin artırılması vb. tütünlerimize önem ve değer kazandıracak araştırmalara yönelinmelidir.

Ar-Ge çalışmalarını yönlendiren bir konsey olmalı ve bu konseyde üretici, TEKEL ve tütün tüccarlarının, özel sektör sigara üreticisi firmalarının ve ayrıca üniversitelerin temsilcileri bulunmalıdır.

Üniversiteler ve diğer kamu kuruluşları ile işbirliği yapılarak bu kurumların tütün ile ilgili araştırma faaliyetleri desteklenmeli, özendirilmeli ve bu kurumlardan gelecek araştırma projeleri, konseyde uygun bulunduğu takdirde, ofisin her türlü tarla, laboratuvar vb. gibi imkanlarından yararlandırılmalıdır.

Konsey tarafından sonuçları onaylanmış araştırma bulgularının pratikte uygulanması sağlanmalı, ofis bu amaçla alıcılar ve üreticiler nezdinde girişimlerde ve yaptırımlarda bulunmalıdır.

5.11. Sekizinci Beş Yıllık Plan Döneminde Alınması Öngörülen Tedbirler

- 1177 Sayılı yasa ekli cetvele göre Türkiye’de tütün ekilebilir alan 3.222.755 hektardır. Yıldan yıla değişiklik göstermekle beraber yaklaşık 280.000 hektarda ekim yapılmaktadır. Yurtiçi ihtiyacı, ihracat ve emniyet stoku dikkate alındığında yeterli alan yaklaşık 190.000 hektar dolayındadır.

Veriler değerlendirilerek oriental tütün ihtiyacına yeterli üretim yapabilecek kır araziler tespit edilmeli, bu alanlara ekici ve alan bazında ruhsat verilmesini sağlayan yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Tütün kotası; Türkiye’deki sigara üreticileri, tütün ihracatı yapan tüccarlar, Hazine, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Tütün Eksperleri Derneği ve Ziraat Odaları temsilcilerinden oluşan bir komisyon tarafından yıllık periyotlarda belirlenmeli ve belirlenen bu kotanın YPK Kararı ile de uygulamaya konmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

Türkiye’de üretilecek oriental ve yarı oriental tütünlerin yanında iç tüketimde kullanılacak Flue-Cured ve Burley tütün üretimi de sigara sanayicilerinin ihtiyaçlarına yönelik görüş alınmak suretiyle programlanmalıdır.

- Aşırı stoklar fiyat düşürücü ve maliyet arttırıcı etki yaptığından; kota uygulaması tütün ekilecek alanlarda ve ekici bazında kesintisiz sürdürülmeli, destekleme programına uygun ekim yapan üreticiler bu uygulamaların içinde yer almalıdır. Kota dışı üretilen tütünlerin destekleme alımlarına dahil edilmemesi kesinlikle sağlanmalıdır.
- Türkiye oriental tütün üretiminde dünyada ilk sırayı aldığından ihtiyaca uygun tütün yetiştirilmesini sağlamak, menşeler ve bölgeler bazında üretim planlamasını yapmak, aşırı stoklardan kaçınmak, üretim programı doğrultusunda ekicileri yönlendirmek, satış merkezlerini organize etmek, iç ve dış alıcıların talepleri doğrultusunda tütün alımı yapmak, tütün ticareti ile ilgili idari tedbirleri uygulamak ve dış alıcıların talepleri gereği tütün ihracatını yapmak üzere bağımsız bir tütün ofisinin kurulması sağlanmalıdır.
- Yüzde yüz Türk tütünü ile sigara imal eden bir kamu kuruluşu olan TEKEL’in, Avrupa Birliği’ne uyum çalışmaları ve düzenlemeler sonucu sigara paketlerine nikotin ve tar oranlarının yazılması yakın gelecekte kaçınılmaz görüldüğünden, Blended

sigaralara karşı Oriental harmanlı sigaraların da rekabetini sürdürmesini sağlayacak yatırımları öncelikli olarak yapmasına müsaade edilmelidir.

- Bir kamu kuruluşu olan TEKEL'in, hem iç piyasada rekabet içinde çalışmakta olduğu, hem de Türkiye'nin AB Topluluğu ile entegrasyonu ile rekabetin daha da artacağı nazara alınarak günün şartlarına ve ticari icaplara göre serbest karar alabilecek bir yapıya kavuşturulması gerekliliği devam etmektedir.

Tütün mamullerinin satış fiyatlarının belirlenmesinde özel sektörde olduğu gibi TEKEL'in de kendi kararını alabilecek düzenlemelere kavuşturulması gerekmektedir.

- TEKEL Araştırma Enstitüsü tütün ve tütün tohumu ıslahına ve tütün mamullerinin sağlığa etkilerine yönelik araştırma, kontrol ve analiz yapmak üzere fonksiyonel, akredite ve bağımsız bir kuruluş haline getirilmelidir.
- Sigara Sanayii'nde önemli maliyet unsuru olan filtre hammaddesi, tow, yüksek proziteli sigara kağıdı, perfore uç kağıdı ile recon tütünün Türkiye'de imali önemli döviz tasarrufu sağlayacağından, buna yönelik yatırımlar teşvik edilmelidir.
- Türkiye'deki sigara üreticileri aleyhine haksız rekabet yaratmayacak şekilde tütün ve tütün mamüllerinin ithalini sağlamak üzere ithalata ancak Türkiye sathında il bazında dağıtım yapılması, belirlenecek asgari miktarın geçmesi ve vergisinin teminat altına alınması kaydıyla izin verilmelidir.

VI. KURUM GÖRÜŞLERİ

6.1. Rekabet Kurumunun Görüşleri

Bilindiği üzere, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde KİT statüsünde bulunan Tekel Genel Müdürlüğü, belli türden mal ve hizmetlerin üretimi, satışı ve pazarlanması konusunda faaliyetlerini yürütürken aynı zamanda ilgili piyasayı düzenleme ve denetleme yetkilerine sahiptir ve söz konusu yetkiler pazarın rekabete açılmasından sonra olağan faaliyetlerle (üretim, satış, pazarlama vb.) birlikte eş zamanlı olarak devam etmektedir. Bu husus özel sektöre ait diğer teşebbüslerle rekabet sürecinde TEKEL'e önemli ayrıcalıklar sağlamakta olup, sağlıklı ve serbest bir piyasa ortamının oluşmasına engel olabilecektir.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın (ATAD) "RTT", "Decoster" ve "Lagauche/Evrard" davalarında aldığı kararlarda şu prensip benimsenmiştir: *"Düzenleyici görevlerle donatılan bir kuruluş, piyasada mal ve hizmet üreten teşebbüslerden bağımsız olmalıdır."* ATAD'ın aldığı kararda, sahip olduğu tekeli yetkilerle birlikte piyasayı düzenlemeye yetkili olan bir kuruluşun, sağlıklı bir rekabet ortamının oluşması ve gelişmesi bakımından muhakkak suretle piyasada faaliyet göstermemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu itibarla, gerek ülkemizin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı doğrultusunda Avrupa Birliği müktesabatına uyum gösterme yükümlülüğü altında olması ve gerekse ilgili piyasanın sağlıklı rekabet ortamı içinde gelişmesi ve ilerki dönemlerde özelleştirilmesi planlanan TEKEL'in özelleştirilmesi sürecine sağlıklı bir zemin oluşturulması bakımından, piyasayı düzenleme ve denetleme yetki ve sorumluluğunun başka bir kişi, kurum ya da organa devredilmesinin uygun olacağı VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde hazırlanacak olan raporda belirtilmesinde yarar bulunmaktadır.

6.2. Tütün Eksperleri Derneğinin Görüşleri

Türk tütüncülüğünün içinde bulunduğu olumsuz koşullar giderilip, ileride karşılaşılabilecek sorunları önleyecek önlemler hayata geçirilerek kalıcı hale getirilmeden TEKEL Sigara Fabrikaları'nın özelleştirilmesi konusunun ele alınması Türk tütünü ve tütün üreticileri için son derece sakıncalı sonuçlar doğurabilecektir.

TEKEL Sigara Fabrikaları'nın özelleştirilmesi, yüzde yüz Türk tütünü ile üretilen sigaraların geleceğini tehlikeye sokacak ve Türk tütünü ürettikleri arazilerde alternatif ürün üretim imkanları son derece zayıf olan tütün üreticilerimizin vahim ekonomik sonuçlarla karşılaşmalarına neden olacaktır.

Bu nedenle TEKEL Sigara Fabrikaları'nın özelleştirilmesi konusu, Türk tütün üreticilerinin ekonomik ve sosyal kaderi ihmal edilerek, herhangi bir özelleştirme konusu gibi ele alınamaz.

TEKEL'in sigara üretimini sürdürmesi konusu bu anlayışla ele alınmalı, VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile TEKEL'e bu konuda yatırım yapma olanağı mutlaka tanınmalıdır.

6.3. Ziraat Mühendisleri Odasının Görüşleri

Tütün yetiştiriciliğinin ayrıntılarını ve özelliklerini çok iyi bilen, yetiştiricilik alanında yüksek eğitim görmüş ve özellikle pratik bilgi ve beceriye sahip bir teknik kadro oluşturulmalıdır. Bu kadro üreticiyi tütün tarımında desteklemeli, aynı zamanda tütün üretimi için sağlıklı veri tabanı oluşturacak kayıtları sağlamalıdır.